-- Special Issuance of Tax Research --
Conference on Tax and Financial Policies in Iran,
May 10, 2025, 193-229
taxjournal.ir
DOI:/10.61882/taxjournal.0.191

Iranian National Tax Administration

The Impact of Tax Exemptions on the Foreign Direct Investment in Free Trade Zones (Dynamic Panel Data Approach)

Majid Afsharirad* Associate Professor, Department of General Affairs Economics, Faculty of Economics, Kharazmi University, Tehran, Iran.

Seyed Hossein Izadi Assistant Professor, Department of Economics, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Ebrahim Bahraminia Assistant Professor, Department of Economics, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Siab Mamipour Associate Professor, Department of Energy and Resources Economics, Faculty of Economics, Kharazmi University, Tehran, Iran.

Mohammad Sayadi Associate Professor, Department of Energy and Resources Economics, Faculty of Economics, Kharazmi University, Tehran, Iran.

Abstract

Investigating the effect of tax exemptions on the performance variables of free trade and special economic zones in the international trade literature has been considered in recent years and has occupied an important part of theoretical and empirical studies. Hence, the main objective of this paper is to investigate the effect of tax exemptions along with other effective explanatory variables, such as logistics performance index, population, and distance from the nearest airport, on foreign direct investment in 7 free trade zones (FTZs) and 31 special economic zones (SEZs) during the years 2001-2022. For achieving this, the econometric model has been estimated by applying the dynamic panel data approach and the generalized method of moments during the above period. The results of the model estimation indicated that a positive but insignificant effect of tax exemptions on foreign direct investment in these areas was found in both dynamic and static models, such as fixed effects. So, the robustness of the results has been confirmed. Moreover, the

* Corresponding Author: m.feshari@khu.ac.ir

How to Cite: Afsharirad, M., Izadi, S. H., Bahraminia, E., Mamipour, S., & Sayadi, M. (2025). The Impact of Tax Exemptions on the Foreign Direct Investment in Free Trade Zones (Dynamic Panel Data Approach). *Conference on Tax and Financial Policies in Iran, Special Issuance of Tax Research,* 193-229.

Original Research
Accepted: 01/09/2025
Received: 13/08/2025
p-ISSN: 2251-64-84
e-ISSN: 2717-1817

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-24]
[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

variables of logistics performance index and population have a positive effect, and distance from the nearest airport has a negative and significant impact on the foreign direct investment in free trade and special economic zones. Based on the research findings, it is suggested that economic and tax policymakers provide the basis for the entry of domestic and foreign companies and the attraction of foreign direct investment by improving the logistics performance index, thereby facilitating the promotion of production and growth in these regions.

Introduction

Despite the benefits that can be expected from tax exemptions, some experts and analysts have criticized these exemptions. They believe that tax exemptions can lead to inequality and rent-seeking, and instead of strengthening social justice, they can lead to the separation of economic and social regions. Moreover, Failure to properly organize these exemptions can also lead to a decrease in government tax revenues and an increase in the budget deficit.

The fundamental questions are: Is there a rational reason for the government to provide such incentives? And is there a logical justification for increasing these incentives at this time? Are the size of these incentives sufficient to overcome the higher costs of the targeted free zones? Overall, although tax exemptions in free zones can be a powerful tool to achieve economic goals, they must be implemented with care and proper management to achieve the desired result. Moreover, investigating the effect of tax exemptions on the performance variables of free trade and special economic zones in the international trade literature has been considered in recent years and has occupied an important part of theoretical and empirical studies.

Methods and Materials

Hence, the main objective of this paper is to investigate the effect of tax exemptions along with other effective explanatory variables, such as logistics performance index, population, and distance from the nearest airport, on foreign direct investment in 7 free trade zones (FTZs) and 31 special economic zones (SEZs) during the years 2001-2022. For achieving this, the econometric model has been estimated by applying the dynamic panel data approach and the generalized method of moments during the above period. The results of the model estimation indicated that a positive but insignificant effect of tax exemptions on foreign direct investment in these areas was found in both dynamic and static models, such as fixed effects. So, the robustness of results has been confirmed. Moreover, the variables of logistics performance index and population have a positive effect, and distance from the nearest airport has a negative and significant impact on the foreign direct investment in free trade and special economic zones. Based on the research findings, it is suggested that

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

economic and tax policymakers provide the basis for the entry of domestic and foreign companies and the attraction of foreign direct investment by improving the logistics performance index, thereby facilitating the promotion of production and growth in these regions.

Results and Discussion

The results obtained in this paper are consistent with the theoretical framework and empirical studies such as Zhou and Wang (2017), Tongur et al. (2020), and Heydari et al. (1400), although none of the domestic studies have examined the effects of tax exemptions on foreign direct investment in free trade zones. Since the 2025 Vision Document plans to achieve the first economic, scientific, and technological position in the region, improving logistics services and infrastructure can greatly help in pursuing this path and achieving the desired goal. On the other hand, reducing the Iranian economy's dependence on oil revenues, as the most important solution for the country's economic development, is dependent on the supply of domestic products with competitive quality, price, and speed in the global market, which is not possible without an appropriate and optimal logistics infrastructure. Therefore, serious attention to the logistics sector and investment in expanding and developing logistics infrastructure are essential for the country's economic and commercial progress and development. Strengthening infrastructure and infrastructure facilities can provide the necessary incentive for the presence of foreign capital and the entry of foreign companies into these regions, and help improve technology and knowledge transfer, and increase foreign direct investment and production. Also, policies related to increasing the population and creating attractiveness in these regions can lead to an increase in foreign direct investment.

Conclusion

The results of this paper indicate that there is no dependence between the sections (free and special economic zones) during the period under study, and all the variables of the model are at a stable level. Therefore, there is no need to examine the long-term equilibrium relationship between the explanatory and dependent variables. The results of the model estimation indicate a positive and significant effect of the logistics performance index on foreign direct investment, and tax exemptions have a positive but insignificant effect on foreign direct investment in 38 free trade and special economic zones. Therefore, granting tax exemptions has not been able to contribute to a significant and dramatic increase in foreign direct investment in these areas. This conclusion regarding the estimation of the model using the static panel data method and the fixed effects method is still valid, and the tax exemption variable has not had a significant effect on attracting foreign direct investment in these areas. On the other hand, population

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

variables have a positive and significant effect on foreign direct investment, which shows that with the increase in population and demand, the need to attract foreign capital in these regions increases, and as a result, the amount of foreign direct investment increases. The variable of the distance of regions from the provincial center airport also has a negative and significant effect on the attraction of foreign direct investment, which shows that with the increase in distance from the center, the attractiveness of regions for attracting foreign capital and foreign direct investment decreases, which is consistent with the theoretical literature of the attraction model presented by Tinbergen.

Keywords: Dynamic Panel Data Approach, Free Trade and Special Economic Zones, Foreign Direct Investment, Tax Exemptions.

JEL Classification: C23, H20, H30.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

-- مجله علمی، ویژه‌نامه --
همایش سیاست‌های مالی و مالیاتی ایران،
اردیبهشت ۱۴۰۴، ۲۲۹-۱۹۳
taxjournal.ir
DOI:/10.61882/taxjournal.0.191

مقاله پژوهشی
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۲۲
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۰
p-ISSN: ۲۲۵۱-۶۴-۸۴
e-ISSN: ۲۷۱۷-۱۸۱۷

ارزیابی تأثیر معافیت‌های مالیاتی مناطق آزاد بر میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (رهیافت داده‌های تابلویی پویا)[۱]

مجید افشاری‌راد* دانشیار، گروه اقتصاد امور عمومی، دانشکده اقتصاد، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

سیدحسین ایزدی استادیار، گروه اقتصاد، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

ابراهیم بهرامی‌نیا استادیار، گروه اقتصاد، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

سیاب ممی‌پور دانشیار، گروه اقتصاد انرژی و منابع، دانشکده اقتصاد، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

محمدصیادی دانشیار، گروه اقتصاد انرژی و منابع، دانشکده اقتصاد، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

چکیده

بررسی اثر معافیت‌های مالیاتی بر متغیرهای عملکردی مناطق آزاد تجاری و ویژه اقتصادی در ادبیات تجارت بین‌الملل در سال‌های اخیر مورد توجه اقتصاددانان واقع شده و بخش مهمی از مطالعات نظری و تجربی را به خود اختصاص داده است. از این‌رو هدف اصلی این پژوهش، بررسی تأثیر معافیت‌های مالیاتی به همراه سایر متغیرهای توضیحی مؤثر، مانند شاخص عملکرد لجستیک، میزان جمعیت و فاصله از نزدیک‌ترین فرودگاه بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ۷ منطقه آزاد تجاری و ۳۱ منطقه ویژه اقتصادی طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۸۰ می‌باشد. برای این منظور، الگوی تجربی تحقیق با بهره‌گیری از رهیافت داده‌های تابلویی پویا برای ۳۸ منطقه آزاد تجاری- صنعتی و ویژه اقتصادی در دوره زمانی فوق برآورد شده است. نتایج تخمین مدل دلالت بر تأثیرگذاری مثبت اما غیرمعنی‌دار معافیت‌های مالیاتی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در هر دو الگوی پویا و ایستا (روش با اثرات ثابت) در این مناطق بوده و استحکام نتایج مورد تأیید قرار می‌گیرد. همچنین متغیرهای شاخص عملکرد لجستیک و میزان جمعیت تأثیر مثبت و فاصله از نزدیک‌ترین فرودگاه تأثیر منفی و معنی‌دار بر میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در مناطق آزاد تجاری و ویژه اقتصادی دارند. بر اساس نتایج پژوهش، پیشنهاد می‌شود سیاست‌گذاران اقتصادی و مالیاتی با بهبود شاخص عملکرد لجستیک زمینه ورود شرکت‌های داخلی و خارجی و جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را فراهم نموده و از این طریق، زمینه ارتقای تولید و رشد این مناطق را فراهم نمایند.

کلید واژه‌ها: رهیافت داده‌های تابلویی پویا، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، معافیت‌های مالیاتی، مناطق آزاد تجاری، مناطق ویژه اقتصادی.

طبقه‌بندی JEL: C23, H20, H30.

۱. این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی با عنوان ارزیابی معافیت‌های مالیاتی مناطق آزاد در تحقق اهداف اقتصادی با استفاده از مدل ترکیبی در مرکز آموزش، پژوهش و برنامه‌ریزی مالیاتی سازمان امور مالیاتی کشور می‌باشد.

* نویسنده مسئول: m.feshari@khu.ac.ir

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-11-24]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

مقدمه

مشوق‌های مالیاتی[1] به انواع کمک‌ها و امتیازهای مالیاتی اطلاق می‌شود که دولت‌ها با هدف افزایش سرمایه‌گذاری، اشتغال و نیز توسعه صادرات جهت توسعه منطقه‌ای به بخش‌هایی از اقتصاد (مشوق هدفمند) یا برای همه بخش‌ها (مشوق عام یا غیرهدفمند) اعطا می‌کنند. امروزه بسیاری از کشورهای در حال توسعه از مشوق‌های مالیاتی برای تحقق اهداف اقتصادی از قبیل: تشویق سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، ایجاد اشتغال، کاهش نابرابری درآمد و ... استفاده می‌کنند و به نظر می‌رسد همواره مشوق‌های مالیاتی، آسان‌ترین راه‌حل برای سیاست‌گذاران می‌باشد. در بین انواع مشوق‌هایی که توسط دولت‌ها اعطا می‌شوند، مشوق‌های مالیاتی هدفمند منطقه‌ای، عمومی‌ترین و ساده‌ترین ابزار مالیاتی هستند که توسط دولت‌ها و مقامات محلی مورد استفاده قرار می‌گیرند. مشوق‌های هدفمند منطقه‌ای، به طور عموم، مناطقی را به عنوان هدف تعیین می‌کنند و در این مناطق، مالیات پایین‌تر و یا مقررات کمتری در مقایسه با سایر مناطق اعمال می‌شود. یک مشوق هدفمند منطقه‌ای، ابزاری سیاسی برای غلبه بر هزینه‌ها و موانع اقتصادی است که در مناطق هدف وجود دارد. به لحاظ نظری، کاهش هزینه‌ها سود ناشی از سرمایه‌گذاری و به تبع آن نرخ بازدهی مورد انتظار سرمایه‌گذاری را افزایش می‌دهد و در نتیجه موجب افزایش انگیزه سرمایه‌گذاری و اشتغال می‌شود. هر چند نظریه‌های اقتصادی عمدتاً کاهش هزینه‌های سرمایه‌گذاری (که به دلیل اعطای مشوق‌های مالیاتی برای بنگاه ایجاد می‌شود) را مورد توجه جدی خود قرار داده‌اند (Shah, 1995)؛ با این‌حال، دیدگاه عمومی، حکایت از تأثیر اندک این سیاست‌ها دارد. این تفکر بر پایه سه دلیل بنا شده‌است: اول، مالیات‌های محلی و منطقه‌ای تنها درصد کمی از هزینه‌های کسب و کار را شامل می‌شوند و بنابراین قادر نیستند روی انتخاب محل احداث شرکت‌ها تأثیرگذار باشند. دوم، بررسی عوامل کلیدی تأثیرگذار در انتخاب محل احداث شرکت‌ها نشان داده که مالیات‌های محلی، جزو عوامل کلیدی در انتخاب محل احداث شرکت‌ها نمی‌باشند. سوم، اغلب تحقیقات تجربی شواهد اندکی در مورد تأثیرگذاری این سیاست‌ها پیدا کردند. علاوه بر این، موفقیت مشوق‌های مالیاتی در گروی اتخاذ سیاست‌های توسعه اقتصادی دیگری مانند توسعه زیرساخت‌ها، ایجاد قطب‌های صنعتی، گردشگری، خدماتی، و برنامه‌ریزی منطقه‌ای می‌باشد. در مقابل، دیدگاه‌هایی نیز در حمایت از این سیاست‌ها وجود دارد. موافقان این سیاست‌ها اظهار می‌دارند که گرچه مالیات‌های محلی،

1. Tax Incentives

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

درصد اندکی از هزینه‌های کسب و کار را شامل می‌شوند، اما این امر، دلالت بر تأثیر اندک این مالیات‌ها روی انتخاب محل احداث شرکت‌ها ندارد. در دنیای امروزی که بسیاری از مکان‌ها جانشین‌های نزدیکی برای هم محسوب می‌شوند و دارای پارامترهای مشابهی (مانند دسترسی یکسان به بازار، اندازه نیروی کار و ...) هستند، حتی تغییرات کوچک در هزینه‌ها نیز می‌تواند تصمیمات شرکت‌ها در مورد محل احداث را تحت تأثیر قرار دهد. امروزه به دلیل پویایی فزاینده شرکت‌ها، مشوق‌ها بیشتر از قبل، تصمیمات شرکت‌ها را در مورد محل احداث تحت تأثیر قرار می‌دهند. در طول صد سال گذشته هزینه‌های حمل و نقل و ارتباطات کاهشی بوده‌است. انتقال ارزان مواد اولیه و محصول و سهولت بیشتر در استفاده از وسایل ارتباط جمعی و همچنین استفاده از کامپیوترها برای هماهنگی فعالیت‌های تجاری، اجازه انجام فعالیت‌های تجاری در گستره متنوعی از مکان‌ها را داده است. از آنجاکه شرکت‌ها دارای مکان‌های بالقوه زیادی برای احداث هستند که از جنبه ارتباطات و حمل و نقل جانشین‌های قابل قبولی برای هم هستند، شرکت‌ها بیشتر از قبل نسبت به هزینه‌های محلی مانند دستمزدها و مالیات‌ها حساس هستند. با وجود آنکه دستمزدها نسبت به مالیات‌ها سهم بزرگ‌تری از هزینه‌ها را دارا هستند اما مالیات‌ها و مشوق‌هایی که آن‌ها را جبران می‌کنند در ابتدا قابلیت کنترل بیشتری توسط دولت را دارند. همچنین گلیزر[1] (۲۰۰۱) بیان می‌کند که تصمیمات مربوط به محل احداث شرکت‌ها با وجود مشوق‌های مالیاتی، بهتر (کاراتر) از زمانی صورت می‌گیرد که این مشوق‌ها اعطا نمی‌شوند. بنابراین با وجود فوایدی، همانند افزایش سرمایه‌گذاری، افزایش اشتغال، کاهش آسیب‌های زیست‌محیطی و ... که برای مشوق‌های مالیاتی هدفمند منطقه‌ای می‌توان متصور بود، این مشوق‌ها به هر شکلی که اعطا شوند دربرگیرنده هزینه‌های اقتصادی و مالی برای دولت و جامعه می‌باشند. این هزینه‌ها شامل: درآمدهای از دست رفته دولت، هزینه‌های تخصیص منابع، هزینه‌های اجرا و قبول، هزینه‌های عدم شفافیت، هزینه ایجاد خدمات عمومی بیشتر برای شرکت‌ها و جمعیت جدید و هزینه‌های زیست‌محیطی می‌شوند. مشوق‌های مالیاتی در حالی این هزینه‌ها را به دولت و جامعه تحمیل می‌کنند که در مورد کارایی این سیاست‌ها در رسیدن به اهداف تعیین شده، تردیدهای زیادی وجود دارد. بنابراین انتظار بر این است که دولت‌های مرکزی و محلی که هدف آن‌ها حداکثر کردن رفاه شهروندان می‌باشد، تنها مشوق‌هایی را ارائه دهند که فواید آن‌ها بیشتر از هزینه‌هایشان باشد.

1. Glaeser

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

تأسیس مناطق آزاد تجاری و جذب سرمایه‌های بین‌المللی از طریق این مناطق، یکی از الگوهای رایج برای استفاده از ظرفیت اقتصاد بین‌الملل و بهره‌برداری از آن در دنیای کنونی است. این مناطق به عنوان یک «پنجره» متصل به سرزمین اصلی، سازوکاری برای انتقال تکنولوژی، سرمایه و تجارب مدیریتی به اقتصاد داخلی ارزیابی می‌شوند. منطقه آزاد، ناحیه‌ای از قلمرو کشور است که خارج از محدوده فیزیکی، قانونی و اداری تأسیسات گمرکی قرار دارد. ورود و خروج سرمایه و جابه‌جایی نیروی کار متخصص در منطقه آزاد، به سهولت صورت می‌گیرد و کالاها و مواد خارجی را که منع قانونی نداشته باشند می‌توان بدون هرگونه موانع گمرکی و ترانزیت، یا در انبارهای آن نگهداری و یا در کارخانه‌های مستقر در آن تغییر شکل داده و به کالاهای دیگر تبدیل نمود. از انواع مناطق آزاد می‌توان به منطقه آزاد تجاری، منطقه پردازش صادرات، منطقه ویژه اقتصادی، منطقه آزاد توریستی، منطقه آزاد شرکت‌ها اشاره نمود. هدف‌های اصلی از ایجاد این مناطق در بسیاری از کشورهای در حال توسعه عبارتند از: ایجاد اشتغال، توسعه صادرات، جذب و تشویق سرمایه‌های خارجی، ایجاد درآمد ارزی، انتقال تکنولوژی، توسعه منطقه‌ای و برپایی نمایشگاه‌ها.

با وجود مزایایی که برای معافیت‌های مالیاتی می‌توان انتظار داشت، برخی از کارشناسان و تحلیل‌گران به نقد این معافیت‌ها پرداخته‌اند. آن‌ها معتقدند که معافیت‌های مالیاتی می‌توانند به ایجاد نابرابری و رانت‌خواری منجر شوند و به جای اینکه عدالت اجتماعی را تقویت کنند، به تفکیک مناطق اقتصادی و اجتماعی منجر شوند (سالاری، ۱۳۹۰). همچنین عدم ساماندهی مناسب این معافیت‌ها همچنین می‌تواند منجر به کاهش درآمدهای مالیاتی دولت و افزایش کسری بودجه شود.

یکی از مشوق‌های مالیاتی هدفمند منطقه‌ای در ایران، قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی مصوب ۱۳۷۲/۰۶/۰۷ می‌باشد که طبق موضوع ماده ۱۳ آن، مناطق آزاد تجاری به مدت ۲۰ سال از پرداخت مالیات معاف هستند و افزایش مدت معافیت ماده ۱۳ از ۱۵ به ۲۰ سال بر اساس مصوبه سال ۱۳۸۸ صورت گرفته است (عسگری و جعفری، ۱۳۹۵). حال بعد از گذشت نزدیک به ۳۰ سال از اجرای این قانون، به نظر می‌رسد بررسی عملکرد این قانون در نیل به اهداف تعیین شده، ضروری است؛ چرا که اگر این مشوق‌های مالیاتی نتوانسته باشند در جهت دستیابی دولت به اهداف تعیین شده، موفق باشند، لزوم بازنگری در معافیت‌های مالیاتی مناطق آزاد و یا جایگزین کردن آن‌ها با سایر سیاست‌های توسعه اقتصادی اجتناب‌ناپذیر

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

است. در نتیجه، این سوأل‌های اساسی قابل طرح است که: آیا دلیل عقلایی برای اعطای چنین مشوق‌هایی از طرف دولت وجود دارد؟ آیا افزایش این مشوق‌ها در طی زمان از توجیه منطقی برخوردار بوده است؟ آیا اندازه این مشوق‌ها برای غلبه بر هزینه‌های بالاتر مناطق آزاد هدف کافی است؟

به طور کلی، هر چند معافیت‌های مالیاتی در مناطق آزاد می‌توانند ابزار قدرتمندی برای تحقق اهداف اقتصادی باشند اما برای رسیدن به نتیجه مطلوب باید با دقت و مدیریت مناسب پیاده‌سازی شوند. در غیر این صورت، این معافیت‌ها ممکن است به مشکلات اقتصادی و اجتماعی جدیدی منجر شوند که ضرورت توجه و برنامه‌ریزی دقیق را ایجاب می‌کنند.

با عنایت به مطالب ارائه شده در بخش فوق، این پژوهش درصدد ارزیابی میزان موفقیت سیاست اعطای معافیت‌های مالیاتی در جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ۷ منطقه آزاد تجاری- صنعتی و ۳۱ منطقه ویژه اقتصادی طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۸۰ است. نظر به تعداد قابل توجه کنونی و برنامه‌ریزی شده مناطق آزاد کشور، بررسی این موضوع می‌تواند برای سیاست‌گذار از اهمیت ویژه‌ای برخوردار باشد. در ادامه، مقاله به صورت زیر سازماندهی شده است: بخش دوم به مبانی نظری و پیشینه پژوهش پرداخته است و در قسمت سوم، روش‌شناسی پژوهش ارائه می‌شود. در بخش چهارم، نتایج تجربی ارائه شده و در نهایت، قسمت پنجم و پایانی مقاله، دربرگیرنده نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادهای سیاست‌گذاری می‌باشد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

سیاست‌های مالیاتی در مناطق آزاد تجاری به عنوان یکی از ابزارهای کلیدی برای دستیابی به اهداف اقتصادی همانند جذب سرمایه‌گذاری، توسعه صادرات، و افزایش اشتغال در نظر گرفته می‌شوند. این سیاست‌ها تحت تأثیر تئوری‌های مختلف اقتصادی طراحی و اجرا می‌شوند. در ادامه، تئوری‌های اقتصادی مرتبط با سیاست‌های مالیاتی در مناطق آزاد تجاری تشریح می‌شوند.

تئوری تجارت آزاد و مالیات مرزی[1]

تئوری تجارت آزاد و مالیات مرزی، یکی از حوزه‌های کلیدی در اقتصاد بین‌الملل است که بر تأثیرات سیاست‌های مالیاتی در تجارت فرامرزی و مناطق آزاد تمرکز دارد. تئوری تجارت

1. Free Trade Theory and Border Taxation

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

آزاد، به عنوان یکی از پایه‌های اصلی اقتصاد بین‌الملل، ریشه در نظریات کلاسیک اسمیت و ریکاردو[1] دارد. آدام اسمیت[2] (۱۷۷۶)، تجارت آزاد را به عنوان ابزاری برای بهبود تقسیم کار و افزایش بهره‌وری معرفی کرد. وی بر این باور بود که تجارت بدون محدودیت، باعث بهینه شدن تخصیص منابع و افزایش رفاه کلی می‌شود. ریکاردو (۱۸۱۷) با ارائه مفهوم مزیت نسبی این تئوری را گسترش داد. او نشان داد که حتی اگر یک کشور در تولید تمام کالاها از سایر کشورها کارآمدتر باشد، باز هم تجارت آزاد می‌تواند به نفع همه کشورها باشد، زیرا هر کشور باید بر تولید کالایی تمرکز کند که در آن دارای مزیت نسبی است.

در کنار این اصول کلاسیک، مفهوم مالیات مرزی در نظریات مدرن‌تر و به ویژه در اقتصاد باز، توسعه یافته است. اقتصاددانانی نظیر دایموند و میرلیس از طریق تحلیل تعامل میان مالیات‌ها، تعرفه‌ها، و تراز تجاری، مبانی نظری این حوزه را گسترش دادند. این نظریات، به ویژه در زمینه سیاست‌های مالیاتی مناطق آزاد و تأثیر آن بر تجارت بین‌المللی کاربرد دارند و تأکید می‌کنند که تنظیمات مالیاتی مبتنی بر مقصد می‌تواند رقابت‌پذیری کالاهای صادراتی را تقویت کند (Diamond and Mirrlees, 1971).

یکی از اصول اساسی این نظریه، مفهوم مالیات مبتنی بر مقصد است. این رویکرد بر این ایده استوار است که مالیات‌ها باید بر اساس محل مصرف کالاها اعمال شوند، نه محل تولید آن‌ها. اجرای این سیستم در مناطق آزاد تجاری، شرایطی را فراهم می‌کند که در آن صادرات از مالیات معاف می‌شود، در حالی که واردات مشمول مالیات خواهد بود. چنین سیاستی می‌تواند به افزایش رقابت‌پذیری تولیدات داخلی در بازارهای جهانی منجر شود، زیرا تولیدکنندگان داخلی در بازارهای بین‌المللی با مزیت نسبی بیشتری فعالیت خواهند کرد. علاوه بر این، مالیات مبتنی بر مقصد، نقش قابل‌توجهی در تقویت تجارت آزاد ایفا می‌کند و می‌تواند به بهبود تعادل تجاری کشورها کمک کند (Gopinath, 2017).

همچنین تئوری مالیات مرزی به تعامل میان تعرفه‌های گمرکی و مالیات‌های مصرفی توجه می‌کند. بر اساس این تئوری، مالیات‌های مرزی به‌طور مستقیم بر ساختار قیمتی و رقابت‌پذیری کالاهای وارداتی و صادراتی تأثیر می‌گذارند. برای مثال، در مناطق آزاد تجاری مانند چین و آسه‌آن (ASEAN)[3]، کاهش تعرفه‌ها و مالیات‌های مرزی موجب تقویت تجارت کالاهای

1. Ricardo
2. Adam Smith
3. Association of Southeast Asian Nations

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]
[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

واسطه‌ای و نهایی شده است، که این امر بر اساس اصول تجارت آزاد، یک نتیجه مطلوب تلقی می‌شود (Sun et al., 2023). از دیگر جنبه‌های کلیدی این نظریه، ایجاد تعادل در رقابت مالیاتی است. در چارچوب مناطق آزاد، تئوری مالیات مرزی نشان می‌دهد که یک سیستم مالیاتی هماهنگ می‌تواند از وقوع «مسابقه به سمت پایین» جلوگیری کند؛ شرایطی که در آن مناطق مختلف برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی، نرخ‌های مالیاتی را به‌طور افراطی کاهش می‌دهند. نمونه‌ای از این موضوع در اوزبکستان قابل مشاهده است، جایی که سیاست‌های مالیاتی هماهنگ توانسته‌اند نقشی اساسی در توسعه مناطق آزاد ایفا کنند و پایداری اقتصادی را تضمین نمایند (Ramazanovna, 2021).

تئوری انتقال فناوری و نوآوری[1]

تئوری انتقال فناوری و نوآوری به عنوان یکی از ارکان اساسی اقتصاد دانش‌بنیان، نقشی کلیدی در توسعه اقتصادی و افزایش رقابت‌پذیری مناطق آزاد تجاری ایفا می‌کند. این تئوری به‌طور رسمی توسط نلسون و وینتر در سال ۱۹۸۲ توسعه یافت. آن‌ها استدلال کردند که انتقال فناوری از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، همکاری‌های تجاری، و توافق‌نامه‌های مالکیت فکری می‌تواند شکاف‌های فناورانه را کاهش داده و منجر به رشد اقتصادی پایدار شود (Nelson and Winter, 1982). نلسون و وینتر تأکید داشتند که انتقال فناوری یکی از عوامل کلیدی در ارتقای یادگیری سازمانی و افزایش بهره‌وری است. در چارچوب مناطق آزاد، این فرآیند نه تنها به ایجاد زنجیره‌های تأمین جهانی کمک می‌کند، بلکه امکان نوآوری در صنایع بومی را نیز فراهم می‌سازد.

علاوه بر این، پل رومر[2] در دهه ۱۹۹۰، در مدل‌های رشد درون‌زا، اهمیت انتقال فناوری در تقویت نوآوری و رشد اقتصادی را مورد تأکید قرار داد. رومر نشان داد که فناوری و دانش فنی، به ویژه از طریق تعاملات بین‌المللی و تجارت، می‌توانند به توسعه نوآوری و رقابت‌پذیری اقتصادی کمک کنند. این دیدگاه در سیاست‌گذاری مناطق آزاد برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و ارتقای تحقیق و توسعه نقش اساسی داشته است.

تئوری انتقال فناوری همچنین بر نقش کلیدی سیاست‌های مالیاتی در تسهیل فرآیند انتقال فناوری و نوآوری تأکید دارد. این نظریه پیشنهاد می‌کند که معافیت‌های مالیاتی هدفمند در

1. Technology Transfer Theory
2. Paul Romer

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]
[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

مناطق آزاد می‌توانند هزینه‌های تحقیق و توسعه را به میزان قابل‌توجهی کاهش داده و انگیزه شرکت‌های چندملیتی را برای معرفی فناوری‌های پیشرفته در این مناطق افزایش دهند. چنین سیاست‌هایی نه تنها به جذب فناوری‌های پیشرفته کمک می‌کنند، بلکه به تقویت قابلیت‌های نوآوری در سطح بومی نیز منجر می‌شوند. نتیجه این رویکرد، ایجاد فرصت‌های شغلی با کیفیت بالا و توسعه زیرساخت‌های صنعتی است که می‌توانند اقتصاد محلی را متحول کنند. به‌طور کلی، معافیت‌های مالیاتی هدفمند ابزاری مؤثر برای ایجاد هم‌افزایی میان شرکت‌های چندملیتی و صنایع داخلی به شمار می‌آیند و از طریق ارتقای ظرفیت‌های فناورانه، رشد پایدار اقتصادی را تسریع می‌کنند (Acharyya and Marjit, 2023).

معافیت‌های مالیاتی در مناطق آزاد تجاری به عنوان یکی از ابزارهای مهم جهت جذب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی شناخته می‌شوند. این سیاست‌ها با کاهش بار مالیاتی و افزایش بازده سرمایه‌گذاری، محیطی مناسب و جذاب برای سرمایه‌گذاران فراهم می‌آورند.

معافیت‌های مالیاتی از طریق کاهش هزینه‌های تولید، ارتقای سودآوری، و تقویت رقابت‌پذیری منطقه‌ای، نقشی حیاتی در تسهیل و افزایش سرمایه‌گذاری ایفا می‌کنند. این سیاست‌ها با تأمین مزایای مالی و اقتصادی، به شکل مؤثری بر تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران تأثیر می‌گذارند که می‌توانند از طریق کانال‌های زیر به جذب سرمایه‌گذاری کمک کنند:

کاهش هزینه‌های تولید واردات یا صادرات

معافیت‌های مالیاتی در مناطق آزاد تجاری به عنوان یکی از ابزارهای سیاست‌های مالی، نقش مهمی در کاهش هزینه‌های تولید و هزینه‌های واردات یا صادرات ایفا می‌کنند. این سیاست‌ها بر اساس تئوری‌های اقتصاد بین‌الملل و توسعه صنعتی طراحی شده‌اند و می‌توانند تأثیرات قابل‌توجهی بر رقابت‌پذیری شرکت‌ها در بازارهای جهانی داشته باشند.

یکی از مزایای برجسته معافیت‌های مالیاتی در مناطق آزاد تجاری، **کاهش مستقیم هزینه‌های واردات مواد اولیه و تجهیزات تولیدی** است. به عنوان مثال، در مناطق آزاد چین، این معافیت‌ها امکان دسترسی شرکت‌ها به مواد اولیه باکیفیت و هزینه پایین‌تر را فراهم کرده‌اند. نتیجه این سیاست‌ها نه تنها افزایش بهره‌وری تولید است، بلکه شرایط لازم برای تولید کالاهای رقابتی و صادرات‌محور نیز مهیا شده است (Yu and Tian, 2012). علاوه بر این، معافیت‌های مالیاتی می‌توانند هزینه‌های لجستیکی مرتبط با صادرات و واردات را کاهش دهند. برای مثال، در

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

جمهوری دومینیکن، شرکت‌های مستقر در مناطق آزاد از معافیت کامل بر مالیات‌های وارداتی و صادراتی بهره‌مند می‌شوند، که این موضوع منجر به کاهش هزینه‌های عملیاتی و افزایش جریان نقدینگی این شرکت‌ها شده است. از دیگر مزایای این سیاست‌ها می‌توان به ساده‌سازی فرآیندهای انطباق قانونی اشاره کرد. حذف یا کاهش تعهدات مالیاتی مرتبط با عملیات تجاری، هزینه‌های زمانی و مالی را کاهش داده و بهره‌وری شرکت‌ها را افزایش می‌دهد. که در مجموع می‌تواند، نقشی حیاتی در تسهیل فعالیت‌های تجاری و تقویت رقابت‌پذیری شرکت‌های مستقر در مناطق آزاد ایفا کند (Jenkins, 2005).

تئوری‌های مرتبط با معافیت‌های مالیاتی به تأثیرات غیرمستقیم این سیاست‌ها بر کاهش هزینه‌های تولید نیز اشاره دارند. به‌طور خاص، حذف تعرفه‌های وارداتی و مالیات‌های صادراتی می‌تواند دسترسی به فناوری‌های پیشرفته‌تر را تسهیل کند و در نتیجه، کارایی تولید را افزایش دهد. به عنوان مثال، معافیت‌های مالیاتی در قالب حذف تعرفه‌های وارداتی و مالیات‌های صادراتی می‌توانند دسترسی به فناوری‌های پیشرفته‌تر را تسهیل کرده و در نتیجه کارایی تولید را افزایش دهند. در این زمینه، می‌توان به معافیت‌های مالیاتی در مناطق آزاد ویتنام اشاره کرد. این معافیت‌ها با کاهش هزینه‌های تولید، فرصت مناسبی را برای بهبود رقابت‌پذیری صنایع داخلی فراهم کرده‌اند. علاوه بر این، تأثیرات مثبت این سیاست‌ها در طول زمان با گسترش آزادسازی تجاری تقویت شده است. چنین سیاست‌هایی نه تنها به افزایش بهره‌وری صنایع داخلی و تسهیل دسترسی به فناوری‌های پیشرفته کمک کرده‌اند، بلکه زمینه را برای مشارکت گسترده‌تر ویتنام در زنجیره ارزش جهانی فراهم کرده‌اند. این رویکرد، در مجموع، توانسته است نقش کلیدی در توسعه پایدار ویتنام و جذب سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی ایفا کند (Fukase and Martin, 2001). از منظر اقتصادی نیز، کاهش هزینه‌های واردات/صادرات از طریق معافیت‌های مالیاتی می‌تواند به جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کمک کند. شرکت‌های چندملیتی با بهره‌گیری از معافیت‌های مالیاتی، مناطق آزاد را به عنوان پایگاه‌هایی برای تولید و صادرات انتخاب می‌کنند. این انتخاب نه تنها به دلیل افزایش سودآوری بلکه به دلیل کاهش ریسک‌های مالی مرتبط با تجارت بین‌المللی صورت می‌گیرد (François, 2015).

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

کاهش ریسک سرمایه‌گذاری

معافیت‌های مالیاتی در مناطق آزاد تجاری یکی از ابزارهای اساسی برای کاهش ریسک سرمایه‌گذاری به‌شمار می‌روند. این معافیت‌ها با ایجاد شرایط اقتصادی مطلوب، جذابیت این مناطق را برای سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی افزایش می‌دهند. کاهش ریسک، به ویژه از طریق کاهش هزینه‌های مستقیم و تضمین پایداری قانونی و مالیاتی، از دلایل اصلی استقبال گسترده از این سیاست‌ها است. یکی از تأثیرات مهم معافیت‌های مالیاتی، کاهش هزینه‌های پیش‌بینی نشده است. معافیت‌های مالیاتی، از جمله معافیت بر درآمد شرکت‌ها و معافیت‌های گمرکی، می‌توانند از بروز هزینه‌های اضافی ناشی از تغییرات سیاست‌های مالیاتی جلوگیری کنند. همچنین معافیت‌های مالیاتی امکان دستیابی به سودآوری بالاتر را برای شرکت‌ها فراهم می‌کنند. از دیدگاه نظریه اقتصاد مالی، کاهش نرخ مالیات به افزایش بازدهی پس از مالیات منجر می‌شود و سرمایه‌گذاران را مطمئن می‌سازد که نرخ بازگشت سرمایه مطلوب‌تری خواهند داشت. در این زمینه، تحقیقات نیز نشان می‌دهند که معافیت‌های مالیاتی در مناطق آزاد چین با کاهش هزینه‌های کلی و افزایش سودآوری، توانسته‌اند به میزان قابل‌توجهی ریسک سرمایه‌گذاری را کاهش داده و جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را تقویت کنند (Yu and Tian, 2012).

نظریات مالی همچنین نشان می‌دهند که معافیت‌های مالیاتی می‌توانند بر کاهش ریسک‌های مرتبط با نوسانات ارزی و عدم قطعیت‌های تجاری نیز تأثیر قابل توجهی داشته باشند؛ به ویژه در اقتصادهای باز، معافیت‌های مالیاتی باعث کاهش هزینه‌های ناشی از تغییرات نرخ ارز می‌شوند و محیطی امن‌تر برای سرمایه‌گذاری ایجاد می‌کنند. نمونه این تأثیرات را می‌توان در مناطق آزاد ویتنام مشاهده کرد. در این مناطق، معافیت‌های مالیاتی توانسته‌اند نقش مهمی در حمایت از سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی ایفا کنند و آن‌ها را در برابر ریسک‌های اقتصادی و ارزی محافظت نمایند. این سیاست‌ها نه تنها به بهبود فضای کسب‌وکار کمک کرده‌اند، بلکه توانسته‌اند اعتماد سرمایه‌گذاران را جلب کرده و جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را تقویت کنند (Fukase and Martin, 2001).

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

افزایش نرخ بازده سرمایه‌گذاری[1] (ROI)

معافیت‌های مالیاتی در مناطق آزاد تجاری تأثیر مستقیمی بر افزایش نرخ بازده سرمایه‌گذاری دارند. به طور معمول، این اثرات از طریق کاهش هزینه‌های مالیاتی، بهبود ارزش فعلی خالص پروژه‌ها، و ایجاد انگیزه‌های مالی برای سرمایه‌گذاران تحقق می‌یابد. بر اساس نظریه‌های مالی و اقتصادی، معافیت‌های مالیاتی ابزارهای مهمی برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و بهبود سودآوری پروژه‌های اقتصادی به شمار می‌آیند. یکی از جنبه‌های کلیدی در این زمینه، تأثیر معافیت‌های مالیاتی بر کاهش هزینه‌های سرمایه‌ای است. به عنوان مثال، معافیت از مالیات بر سود شرکت‌ها در مناطق آزاد چین و ویتنام، شرایطی را فراهم کرده است که بازده پروژه‌های سرمایه‌گذاری به‌طور قابل‌توجهی افزایش یابد. این مزایا، مناطق آزاد را به مقاصدی جذاب برای سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی تبدیل کرده‌اند. علاوه بر این، کاهش نرخ مالیات می‌تواند بازدهی پس از کسر مالیات را به‌شکل چشمگیری افزایش دهد. در این خصوص، تحقیقات نشان می‌دهند که هر کاهش یک درصدی در نرخ مالیات، می‌تواند منجر به افزایش سه درصدی سرمایه‌گذاری واقعی شود. این تأثیر به ویژه در کشورهایی با رژیم تجاری باز، به وضوح قابل مشاهده است (Grubert and Mutti, 2000).

ایجاد رقابت‌پذیری منطقه‌ای

بر اساس دیدگاه‌های نظری، معافیت‌ها و مشوق‌های مالیاتی در مناطق آزاد، می‌توانند نقشی کلیدی در تصمیم‌گیری مکان‌یابی تولید شرکت‌ها ایفا نمایند. مناطقی که سیاست‌های مالیاتی جذاب‌تری ارائه می‌دهند، قادر خواهند بود تا سرمایه‌گذاری‌های کلان را به خود جذب کرده و شرکت‌ها را تشویق به سرمایه‌گذاری در این مناطق کنند. این سیاست‌ها با کاهش هزینه‌های عملیاتی و افزایش جذابیت اقتصادی، فرصت‌هایی را برای شرکت‌ها فراهم می‌کنند تا از مزایای مالیاتی بهره‌مند شوند. با این حال، ایجاد چارچوب‌های قانونی پایدار و شفاف برای حفظ و بهره‌برداری از این مزایا، امری ضروری است. ترکیب این مزایا با توسعه زیرساخت‌ها و تسهیل تجارت بین‌المللی، می‌تواند به افزایش رقابت‌پذیری و دستیابی به رشد اقتصادی پایدار در مناطق آزاد منجر شود. برای مثال، مناطق آزاد چین با ارائه معافیت‌های گسترده گمرکی و کاهش مالیات بر سود شرکت‌ها توانسته‌اند به‌طور چشمگیری رقابت‌پذیری منطقه‌ای خود را در برابر

1. Return on Investment

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

سایر مناطق تقویت کنند. این سیاست‌ها نه تنها منجر به افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شده‌اند، بلکه تأثیر چشمگیری بر توسعه تجارت بین‌المللی این مناطق داشته‌اند. تحقیقات نشان می‌دهند که این رویکرد، سهم قابل‌توجهی در تقویت زنجیره‌های ارزش جهانی و رشد اقتصادی بلندمدت این مناطق داشته است.

ایجاد ارتباطات زنجیره‌ای

یکی دیگر از کانال‌های مهم اثرگذاری معافیت‌های مالیاتی در مناطق آزاد تجاری، تقویت ارتباطات زنجیره‌ای است. این سیاست‌ها با کاهش هزینه‌های لجستیکی، تسهیل فرآیندهای تجاری و بهبود شرایط برای تولیدکنندگان و تأمین‌کنندگان، امکان ایجاد شبکه‌های پیچیده‌تر و کارآمدتر را فراهم می‌کنند. بر اساس تئوری‌های اقتصادی، معافیت‌های مالیاتی نقش کلیدی در بهبود عملکرد زنجیره‌های تأمین دارند و می‌توانند جذابیت مناطق آزاد را برای سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی افزایش دهند. این سیاست‌ها با فراهم آوردن بستر مناسب برای کاهش هزینه‌ها و تسریع در جریان کالاها، شرکت‌ها را قادر می‌سازند تا با انعطاف‌پذیری بیشتری در تجارت بین‌المللی مشارکت کنند. برخی مناطق آزاد تجاری، مانند مناطق آزاد مکزیک، از طریق تنظیم تعرفه‌ها و ایجاد معافیت‌های گمرکی، تا حد چشمگیری توانسته‌اند شرایطی را فراهم نمایند تا شرکت‌ها بتوانند با انعطاف‌پذیری بیشتری در تجارت بین‌المللی مشارکت کنند. از این رو، می‌توان گفت که این سیاست‌ها باعث تسریع در تبادل کالاها و بهبود کارایی شبکه‌های تأمین شده‌اند.

همچنین معافیت‌های مالیاتی تأثیر بسزایی در نقش‌آفرینی مناطق آزاد در ایجاد و تقویت زیرساخت‌های صنعتی دارند. این سیاست‌ها با تسهیل دسترسی به خدمات مرتبط با زنجیره تأمین، نظیر لجستیک پیشرفته و سیستم‌های حمل‌ونقل کارآمد، به شرکت‌ها کمک می‌کنند تا ارتباطات گسترده‌تر و مؤثرتری با شرکای محلی و بین‌المللی ایجاد کنند. توسعه زیرساخت‌های صنعتی در مناطق آزاد، نه تنها هزینه‌های عملیاتی را کاهش می‌دهد، بلکه شرکت‌ها را قادر می‌سازد تا به‌صورت کارآمدتری در زنجیره تأمین جهانی فعالیت کنند. این تأثیر به ویژه در مناطقی نظیر اروپا برجسته است، جایی که مناطق آزاد به مراکز تولیدی مهم در زنجیره تأمین بین‌المللی تبدیل شده‌اند. مناطق آزاد اروپایی با ارائه برخی معافیت‌های مالیاتی و تعرفه‌ای و همچنین فراهم کردن زیرساخت‌های پیشرفته، توانسته‌اند شرایطی را فراهم کنند که شرکت‌ها

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

بتوانند به صورت یکپارچه‌تری در شبکه‌های جهانی مشارکت کنند (Hrvatin, 2007).

در این بخش مهم‌ترین مطالعات انجام شده در خارج و داخل کشور در خصوص معافیت‌های مالیاتی و مناطق آزاد تجاری مورد بررسی قرار می‌گیرند.

مطالعات انجام شده خارجی

وانگ و کانگ[1] (۲۰۲۴) با بهره‌گیری از رهیافت تفاضل در تفاضل به بررسی تأثیر سیاست‌های مناطق آزاد تجاری بر عملکرد شرکت‌های مناطق چین طی سال‌های ۲۰۲۲-۲۰۱۰ پرداخته و نتیجه می‌گیرند سیاست‌های مالی و محیط زیستی منجر به ارتقای عملکرد شرکت‌های با درجه رقابت‌پذیری بالا، صنایع سرمایه‌بر و دارای فناوری بالاتر شده و این سیاست پس از استقرار مناطق آزاد پایداری عملکرد را بهبود می‌بخشد.

زنگ[2] و همکاران (۲۰۲۴) به روش تفاضل در تفاضل‌های تعمیم یافته[3] اثر مشوق‌های مالیاتی را بر عملکرد حاکمیتی، اجتماعی و محیط زیستی[4] ۵۴۰۵ بنگاه چین طی سال‌های ۲۰۲۱-۲۰۰۹ پرداخته و به این نتیجه می‌رسند معافیت‌های مالیاتی اثر مثبت و معنی‌داری بر عملکرد محیط زیستی و مسئولیت اجتماعی بنگاه‌های با قابلیت نوآوری و جذب سرمایه‌های مستقیم خارجی داشته و استقرار مناطق آزاد این عملکرد را ارتقای داده است.

ویکاسونو و منگانسونگ[5] (۲۰۲۳) در مطالعه‌ای با استفاده از روش تفاضل در تفاضل‌ها[6] به بررسی تاثیر سیاست‌های مناطق ویژه تجاری اندونزی بر عملکرد شرکت‌ها طی سال‌های ۲۰۰۵-۱۹۸۶ پرداختند. در این پژوهش از رویکرد تفاوت در تفاوت‌ها استفاده شده است. نتایج این مطالعه نشان داد این مناطق تجاری تأثیرات اندکی بر تولید به ازای هر کارگر، تعداد محصولات و صادرات دارند. با این حال، آن‌ها رشد اشتغال را در کوتاه‌مدت تحریک می‌کنند. شواهد نشان می‌دهد که بدون سیاست‌های سرمایه‌گذاری مطلوب برای تشویق بیشتر سرمایه‌گذاری خارجی، مشوق‌های مالی و مکان محور برای تسهیل رشد صادرات کافی نیست.

بنداری[7] (۲۰۲۳) به بررسی توصیفی پتانسیل‌های مناطق ویژه اقتصادی در نپال طی سال

1. Wang and Kong
2. Zeng
3. Generalized Difference in Differences (GDID)
4. Environmental, Social & Governance (ESG)
5. Wicaksono and Mangunsong
6. Difference-in-Differences
7. Bhandari

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

۲۰۲۳ پرداخت. این مطالعه نشان می‌دهد که مناطق ویژه اقتصادی می‌توانند زمینه مناسبی برای سرمایه‌گذاری خارجی و داخلی را فراهم کنند و به افزایش رشد اقتصادی نپال کمک کند. همچنین ایجاد مناطق ویژه اقتصادی می‌تواند فرصت‌های شغلی جدیدی به ویژه در زمینه‌های تولید، فرآوری و صنایع خدماتی را برای جمعیت محلی ایجاد کند.

نورگارد و کارترایت[1] (۲۰۲۲) در مطالعه‌ای به صورت تحلیل محتوا به بررسی فساد در مناطق ویژه اقتصادی پرداختند. این محققان استدلال می‌کنند مناطق ویژه اقتصادی در طول چند دهه گذشته از نظر اندازه و گستره به طور تصاعدی محبوبیت یافته‌اند و اغلب به عنوان ابزاری مرکزی برای افزایش رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه مورد تحسین قرار می‌گیرند. با این حال، شواهد تجربی در مورد رابطه بین مناطق ویژه اقتصادی و رشد اقتصادی، نامشخص و غیرقطعی است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد مناطق ویژه اقتصادی، به ویژه مناطق کوچک، می‌توانند ابزاری مناسب برای رانت‌جویی و فساد باشند.

آیجاز[2] و همکاران (۲۰۲۲) در مطالعه‌ای به ارزیابی ساختار مدیریتی مناطق ویژه اقتصادی (SEZs)[3] در پاکستان بر اساس تحلیل مقایسه‌ای پرداختند و این مناطق را با مناطق ویژه اقتصادی بنگلادش و ویتنام مورد مقایسه قرار دادند. آن‌ها نشان دادند که دستیابی به SEZs موفق مستلزم اجرای یک اکوسیستم انعطاف پذیر از مدیریت قانونی و نهادی، همراه با مهارت‌های نوآورانه و زیرساخت‌های کارآمد است. شرکت‌های چینی به عنوان سرمایه گذاران و کاتالیزورهای بالقوه برای جابه‌جایی صنایع به خارج از کشور شناخته می‌شوند و مشوق‌های امیدوارکننده‌ای را برای کشورهای در حال توسعه مانند پاکستان ارائه می‌دهند. پارک‌های فناوری و مناطق صنعتی نقش مهمی در ادغام محرک‌های رقابت پذیری و جذب سطوح بالاتر سرمایه گذاری مستقیم خارجی ایفا می‌کنند و اقتصاد داخلی را با واحدهای تولیدی بین‌المللی مرتبط می‌کنند. سیاست‌های پاکستان در مورد SEZs تحت CPEC[4] پتانسیل افزایش قابلیت‌های تولید، ادغام با زنجیره‌های ارزش بین‌المللی و تقویت تولید بلندمدت را دارد. برای غلبه بر ناکارآمدی‌ها در بخش تولید و جذب رقابت جهانی، یادگیری از کشورهای مشابه و اتخاذ سیاست‌های موفق آن‌ها برای تقویت توسعه اقتصادی مهم است.

1. Norgaard and Cartwright
2. Aijaz
3. Special Economic Zones
4. China-Pak Economic Corridor

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]
[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

هایتمولر و مسکورا[1] (۲۰۲۱) با استفاده از روش تحلیل مقایسه‌ای به بررسی چالش‌های مالیات بین‌المللی در مناطق ویژه اقتصادی آمریکای لاتین و حوزه کارائیب پرداختند. آن‌ها در این مطالعه نشان دادند چگونه برنامه BEPS[2] سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) و آیین نامه رفتار اتحادیه اروپا برای مالیات کسب و کار با مشوق‌های مالیاتی شرکت‌ها در مناطق ویژه اقتصادی تداخل دارد. شواهد تجربی از حوزه‌های قضایی آمریکای لاتین و کارائیب نشان می‌دهد که این رژیم بین‌المللی در حال ظهور، شروع به تأثیرگذاری بر قوانین مناطق ویژه اقتصادی فراتر از کشورهای عضو OECD و اتحادیه اروپا کرده است. این مقاله نشان می‌دهد که یکجانبه گرایی مناطق ویژه اقتصادی در مالیات شرکت‌ها ممکن است در مقایسه با سایر حوزه‌های حاکمیت اقتصادی بین‌المللی، به آرامی در حال کاهش باشد.

دیویس و ماژیکیف[3] (۲۰۱۹) به بررسی تاثیر مناطق ویژه اقتصادی بر رفتار صادراتی برخی از شرکت‌های آفریقا و آسیا با بهره‌گیری از تحلیل توصیفی و پرسشنامه‌ای پرداختند. در این مطالعه، تأثیر حضور در یک منطقه ویژه اقتصادی، بر احتمال صادرات، شدت صادرات و ارزش صادرات یک شرکت برآورد شده است. نتایج این مطالعه نشان داد صادرات شرکت‌های حاضر در مناطق ویژه اقتصادی در اقتصادهای باز، ۲۵درصد بیشتر از همتایان غایب در این مناطق دارند و این تأثیر منفی زیادی در اقتصادهای بسته دارد.

کوزمنکو[4] و همکاران (۲۰۱۸) به تحلیل مقایسه‌ای مالیات برای مناطق ویژه اقتصادی در روسیه و اقتصادهای APEC[5] پرداختند. آن‌ها امتیازات و ترجیحات را برای برخی از مالیات‌ها در مناطق ویژه اقتصادی در روسیه و کشورهای عضو APEC ارزیابی کرده و مشکلات اصلی مالیات مناطق ویژه اقتصادی روسیه را بیان کردند. در نهایت، نویسندگان نتیجه گرفتند که برای افزایش اثربخشی مناطق ویژه اقتصادی در روسیه، لازم است فهرستی از مزایای مالیاتی، گسترش داده شود.

پیوتر[6] و همکاران (۲۰۱۷) با استفاده از الگوی داده‌های تابلویی فضایی[7] به بررسی اثرات مناطق ویژه اقتصادی بر اشتغال و سرمایه‌گذاری ۳۷۹ شهرستان لهستان در دوره ۲۰۱۲-۲۰۰۳

1. Heitmüller and Mosquera
2. Base Erosion and Profit Shifting Action Plan
3. Davies and Mazhikeyev
4. Kuzmenko
5. Asia-Pacific Economic Cooperation
6. Piotr
7. Spatial Panel Data

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]
[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

پرداختند. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد مناطق ویژه اقتصادی تأثیر مثبت قوی بر اشتغال در شهرستان میزبان و همچنین در شهرستان‌های همجوار دارند. همچنین این مناطق اثر مثبت ولی ضعیف‌تری بر سرمایه‌گذاری دارد.

ادهیکاری و الم[1] (۲۰۱۶)، در مطالعه خود تاثیر اصلاح قانون مالیات ثابت بر درآمد سرانه را در ۸ کشور اروپای شرقی و مرکزی که بین سال‌های ۱۹۹۴ تا ۲۰۰۵ این سیستم مالیاتی را اصلاح کردند، بررسی کردند. نتایج این مطالعه که با استفاده از روش داده‌های تابلویی انجام گرفت نشان می‌دهد که این اصلاح مالیاتی تاثیر مثبت بردرآمد سرانه این کشورها داشته است.

گیورد[2] و همکاران (۲۰۱۳) در مطلعه‌ای به روش تطبیق نمره تمایل، تاثیر برنامه مناطق شهری فرانسه یا ZFU [3]، که طبق آن شرکت‌های موجود و جدید در مناطق کمتر توسعه یافته برای یک دوره پنج ساله (۲۰۰۷-۲۰۰۲) از پرداخت مالیات معاف هستند، را بررسی کرده‌اند. متدولوژی آن مقایسه شرکت‌های مرزی در دو طرف مرز اجرای سیاست می‌باشد. نتایج مطالعه آن‌ها نشان می‌دهد که برنامه ZFU اثر معناداری روی ایجاد شرکت‌های جدید و افزایش اشتغال داشته‌است در حالیکه هیچ اثر معناداری روی شرکت‌های قبلی، شرکت‌هایی که قبل از اجرای برنامه در این مناطق واقع بودند، نداشته است. همچنین آن‌ها تاثیر معناداری از سرریز منفی این سیاست روی مناطق همسایه، پیدا کردند.

چاوری[4] (۲۰۱۳) در مطالعه خود، تأثیر مشوق‌های مالیاتی که توسط دولت هند در سال ۲۰۰۳ به دو ایالت اوتاراخاند و هیماچال‌پرادشا داده شده را بررسی کرده است. وی از داده‌های کلی و همچنین داده‌های پنل مربوط به سطح شرکت‌ها در دوره زمانی (۲۰۰۰-۱۹۹۹) تا (۲۰۰۸-۲۰۰۷) استفاده‌کرده است. چاوری برای تحلیل خود در چارچوب استراتژی تفاضل در تفاضل‌ها از گروه‌های کنترل مختلفی استفاده‌کرده است. نتایج این مطالعه نشان‌می‌دهد که مشوق‌های مالیاتی که به دو ایالت اوتاراخاند و هیماچال‌پرادشا اعطا شده‌است باعث افزایش قابل توجه در اشتغال، محصول کل، سرمایه ثابت و تعداد شرکت‌ها شده است. این افزایش هم به دلیل رشد شرکت‌های موجود و هم به دلیل ورود شرکت‌های جدید صورت پذیرفته است. نتایج حاکی از آن است که شرکت‌های جدیدی که وارد مناطق هدف (رفتار) شده‌اند، بزرگ‌تر و کارامدتر هستند. همچنین هیچ شواهدی در مورد جابه‌جایی شرکت‌ها و یا ایجاد سرریز از مناطق هدف

1. Adhikari and Alm
2. Givord
3. Zones Franches Urbaines
4. Chaurey

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]
[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

به مناطق کنترل یافت نشد.

بهاگیل[1] و همکاران (۲۰۱۲)، تأثیر اعتبارات مالیاتی مناطق روستایی (LATE)، که در اواسط دهه ۹۰ میلادی توسط دولت فرانسه به مناطق کم جمعیت اعطا شد، را برای دوره زمانی ۲۰۰۹-۱۹۹۵ بررسی کردند. روش استفاده شده در مطالعه آن‌ها روش حدقل مربعات دو مرحله‌ای[2] می‌باشد. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که اعتبارات قانون LATE هیچ گونه تأثیر معناداری روی اشتغال کلی و تعداد شرکت‌های این مناطق نداشته است.

مطالعات انجام شده داخلی

اعتماد مقدم و همکاران (۱۴۰۴) با استفاده از رهیافت تعادل عمومی پویای تصادفی که روشی مناسب برای تحلیل پویایی حاصل از اعمال تکانه‌های مدل در چارچوب تعادل عمومی اقتصاد ایران به حساب می‌آید، تأثیر اعمال معافیت تعرفه گمرکی در مناطق آزاد بر متغیرهای کلان اقتصاد ایران را شبیه‌سازی نموده‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که اعمال تکانه افزایش این معافیت به مناطق آزاد، منجر به افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، افزایش انباشت سرمایه و افزایش اشتغال می‌گردد و از سوی دیگر، صادرات مناطق آزاد، افزایش و صادرات سرزمین اصلی، کاهش می‌یابد.

درخشی مقدم و همکاران (۱۴۰۳) اثر معافیت‌های مالیاتی بر مخارج تحقیق و توسعه در ایران را با بهره‌گیری از یک نمونه بزرگ از کارگاه‌های دارای فعالیت تحقیق و توسعه در بخش تجاری بررسی کردند. به این منظور، با استفاده از رویکرد رگرسیون لجستیک کسری بر روی داده‌های ۲۶۷۸ بنگاه دانش‌بنیان و صنعتی، اثرات معافیت مالیاتی ناشی از قانون حمایت از شرکت‌ها و مؤسسات دانش‌بنیان و تجاری‌سازی نوآوری‌ها و اختراعات بر روی سهم مخارج تحقیق و توسعه بنگاه از کل مخارج آن ارزیابی شده است. نتایج این پژوهش، مؤید اثرات مثبت و معنادار این معافیت بر هزینه تحقیق و توسعه بنگاه‌هاست. در عین حال، نتایج حاکی از آن است که مواردی مانند سهم پژوهشگران از کل کارکنان، سطح توسعه‌یافتگی دانش‌بنیانی محل استقرار و دسترسی به منابع مالی بیرون از بنگاه در مقایسه با این معافیت‌ها اثرگذاری بیشتری بر سهم مخارج تحقیق و توسعه در کل مخارج بنگاه داشته‌اند، لیکن اثرگذاری این مشوق‌ها بیش از تأثیر سطح فناوری شرکت‌ها بوده است. تیموری و محسنی‌نیا (۱۴۰۱) با استفاده از رویکرد

1. Behaghel
2. Two-Stage Least Square (2SLS)

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]
[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

نهادی و روش تحلیل محتوای کیفی و با به‌کارگیری قیاس مقوله‌ها به شناسایی ساختار مالیاتی کشور و معافیت‌های آن، تحلیل پیامدها و برآورد ظرفیت درآمدی آن‌ها در بودجه عمومی دولت پرداخته‌اند. در مجموع نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که ناکارآمدی و تبعیض حتی در سطح بخشی نیز نفوذ کرده و به خصوص بخش تولیدی صنعت را در مقابل خدمات دچار عارضه‌های جدی ساخته است. از دسترس خارج شدن بخشی از منابع تأمین مالی بودجه‌ای دولت در نتیجه اعطای معافیت‌ها، بخش دیگری از آسیب‌های این امتیازات می‌باشد. برآورد میزان درآمدهای بالقوه، با ملاحظه برخی معافیت‌های مالیاتی مهم، نشان می‌دهد که حدوداً ۸۰ هزار میلیارد تومان ارزش ظرفیت مالیاتی این معافیت‌ها است که تقریباً ۱۸ درصد کسری در تراز عملیاتی بودجه مصوب دولت در سال ۱۴۰۰ را پوشش می‌دهد.

محقق و همکاران (۱۴۰۰) به بررسی ارتباط بین معافیت‌های مالیاتی و میزان سرمایه‌گذاری در منطقه آزاد چابهار می‌پردازند. بر اساس تحلیل فرضیه اول نتایج نشان داد که تأثیر معافیت‌های مالیاتی بر ورود شرکت‌ها به مناطق آزاد تجاری در چابهار معنادار است. لذا می‌توان بیان کرد که معافیت‌های مالیاتی باعث ثبت شرکت‌های بیشتر، امکان ورود و خروج اتباع خارجی و همچنین حمایت از سرمایه گذاران خارجی و جذب و ضمانت سرمایه‌های خارجی در مناطق آزاد تجاری خواهد شد. به عبارتی دیگر، معافیت‌های مالیاتی از راه‌های فوق باعث افزایش ورود شرکت‌ها به این مناطق می‌شود. همچنین تحلیل فرضیه دوم در این پژوهش نشان داد که تأثیر معافیت‌های مالیاتی بر سطح اشتغال در مناطق آزاد تجاری در چابهار معنادار است. بر اساس این نتیجه معافیت‌های مالیاتی باعث کاهش نرخ بیکاری و جذب نیروی کار متخصص، ایجاد فرصت‌های شغلی و ایجاد انگیزه کاری و همچنین رضایت شغلی در مناطق آزاد تجاری خواهد شد. به عبارت دیگر، معافیت‌های مالیاتی از راه‌های فوق باعث افزایش سطح اشتغال در این مناطق می‌شود.

ایزدخواستی و همکاران (۱۴۰۰) به بررسی اثر معافیت‌های مالیاتی موضوع ماده ۱۳۲ قانون مالیات‌های مستقیم بر تعداد و ارزش‌افزوده واحدهای صنعتی ایجاد شده در مناطق محروم و کمتر توسعه‌یافته در استان‌های ایران با استفاده از روش اقتصادسنجی داده‌های تابلویی در دوره زمانی ۱۳۹۵-۱۳۸۵ پرداختند. نتایج حاصل شده بیانگر این است که حجم سرمایه فیزیکی، تعداد نیروی کار شاغل، هزینه‌های عمرانی دولت و تسهیلات پرداختی بانکی به بخش صنعت اثرات مثبتی بر تعداد و ارزش‌افزوده واحدهای صنعتی داشته‌اند. همچنین، معافیت‌های مالیاتی

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

موضوع ماده ۱۳۲ (ق.م.م) بر تعداد و ارزش‌افزوده واحدهای صنعتی در مناطق محروم و کمتر توسعه‌یافته، اثرگذار نبوده است. دلیل این امر می‌تواند توجه سرمایه‌گذاران به عواملی غیر از شمولیت معافیت مالیاتی مناطق کمتر توسعه یافته باشد. این عوامل شامل وجود زیرساخت‌های مناسب، سطح امنیت مناطق، دسترسی آسان و سریع به نهاده‌های تولید، وجود تقاضا در منطقه برای کالاهای تولیدی و امکان عرضه راحت کالا به بازارهای هدف باشد.

شاهنوش فروشانی و رجب‌زاده (۱۴۰۰) به آسیب‌شناسی معافیت‌ها و مشوق‌های مالیاتی جمهوری اسلامی ایران با رویکرد مانع‌زدایی و پشتیبانی از تولید پرداختند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد تغییر معافیت‌های مالیاتی درآمد فعالیت‌های تولیدی و معدنی به مشوق مالیاتی، حذف معافیت مالیاتی خدمات معاملات و تسویه اوراق بهادار و کالا در بورس‌ها و بازارهای خارج از بورس و املاک مسکونی و همچنین اجرای اعتبارات و مشوق‌های مالیاتی صندوق سرمایه گذاری املاک و مستغلات و اعتبار مالیات خارجی بیشترین میزان موافقت خبرگان را به همراه داشته است.

ایزدی (۱۳۹۷) تأثیر معافیت‌های مالیاتی ماده ۱۳۲ قانون مالیات‌های مستقیم را بر ورود شرکت‌ها، میزان سرمایه‌گذاری و سطح اشتغال شهرستان‌های کمتر توسعه یافته کشور برای دوره زمانی ۱۳۸۷-۱۳۷۵ بررسی کرده است. برای این منظور از یک استراتژی دو مرحله‌ای استفاده شده است؛ در مرحله اول با استفاده از روش گروه کنترل ترکیبی (SCM) و روش ژنتیک برای هر واحد درمان یک گروه یا واحد کنترل مناسب ایجاد می‌شود و در مرحله دوم با استفاده از روش DID تأثیر معافیت‌های مالیاتی موضوع ماده ۱۳۲ بر اشتغال مناطق کمتر توسعه یافته تخمین زده می‌شود. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که این معافیت‌ها تأثیری بر ورود شرکت‌ها، میزان سرمایه‌گذاری و سطح اشتغال شهرستان‌های کمتر توسعه یافته کشور، نداشته است.

عسگری و جعفری (۱۳۹۵) به بررسی عملکرد قانون اعطای معافیت‌های مالیاتی به عنوان مشوق فعالیت‌های اقتصادی در مناطق آزاد طی سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۷۴ پرداختند. نتایج آماری بدست آمده نشان می‌دهد که میزان صادرات کالا از مناطق آزاد تأثیر مثبت و معناداری بر میزان تولیدات این مناطق داشته و افزایش صادرات کالا، افزایش میزان تولید در مناطق آزاد را در پی داشته است. دیگر نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که واردات کالا به مناطق آزاد، کاهش تولید در این مناطق را به شکل معناداری در پی داشته است. این نتیجه نشان می‌دهد که افزایش واردات کالا به مناطق آزاد، کاهش تولیدات را در پی داشته است.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

عبدالملکی و شیردلیان (۱۳۹۲) تأثیر معافیت‌های مالیاتی نواحی محروم (موضوع ماده ۱۳۲ ق.م.م) بر کارایی اقتصادی با دو شاخص رشد و توسعه اقتصادی منطقه‌ای کشور را بررسی کرده است. پژوهش حاضر، به منظور بررسی تأثیر معافیت‌های مالیاتی برکارایی اقتصادی در استان‌های کشور، به طور مشخص رشد اقتصادی و توسعه اقتصادی منطقه‌ای انجام شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که عامل معافیت‌های مالیاتی (موضوع ماده ۱۳۲ ق.م.م) اثری بر متوسط نرخ رشد و توسعه اقتصادی استان‌های کشور نداشته است و این می‌تواند به دلیل ضعیف بودن قدرت تحریک این سیاست، کم بودن دوره زمانی اجرای این قانون (تاکنون)، عدم حساسیت سرمایه گذاری و تولید در مناطق نسبت به قوانین مالیاتی، عدم وجود عوامل همزمان جهت تأثیرگذاری عامل معافیت مالیاتی و یا نبود عوامل مهم و بستر ساز برای تأثیرگذاری عامل معافیت مالیاتی باشد.

فلیحی و همکاران (۱۳۸۷) به اثر معافیت‌های مالیاتی منطقه‌ای (موضوع ماده ۱۳۲ قانون مالیات‌های مستقیم) بر سرمایه‌گذاری صنعتی و معدنی در ایران پرداختند و به این نتیجه دست یافته‌اند که در سطح کلان ضریب مالیات در سطح ۱۰ درصد معنی‌دار است، در سطح استان‌ها (در تحلیل خرد) اظهارنظر دقیقی در خصوص اثرگذاری مالیات اشخاص حقوقی و به تبع آن، معافیت مالیاتی موضوع ماده ۱۳۲ بر سرمایه‌گذاری در بخش‌های تولیدی و معدنی ارائه نشده‌است. آن‌ها در سطح کلان از روش همجمعی خودرگرسیونی با وقفه‌های توزیعی برای بررسی اثر مالیات بر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، استفاده کرده‌اند. همچنین از روش داده‌های تابلویی برای بررسی اثر معافیت‌های مالیاتی بر سرمایه‌گذاری صنعتی استان‌ها به تفکیک توسعه‌یافته و توسعه‌نیافته بهره برده‌اند.

غفارزاده (۱۳۸۶) اثربخشی معافیت‌های مالیاتی ایران را در دوره‌های مختلف قانون مالیات‌ها، با استفاده از آمار توصیفی و شاخص‌های رشد و توسعه صنعت را بررسی نموده و نشان داده که برقراری معافیت‌های مالیاتی منطقه‌ای در ایران اهداف پیش‌بینی شده را محقق ننموده است. با وجود آنکه هدف معافیت‌های مالیاتی، موضوع ماده ۱۳۲ قانون مالیات‌های مستقیم مصوب اسفند ماه ۶۶ و اصلاحیه‌های بعدی آن، محرومیت‌زدایی از مناطق محروم از طریق تشویق به ایجاد صنایع و واحدهای تولیدی در این مناطق می‌باشد، نتایج این مطالعه اثربخشی این معافیت‌های مالیاتی را نشان نمی‌دهد.

بررسی مطالعات پیشین داخلی نشان می‌دهد که صرفاً در مطالعه عسگری و جعفری (۱۳۹۵)

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

تأثیر معافیت‌های مالیاتی اعطا شده به مناطق ایران با استفاده از تحلیل رگرسیون بررسی شده است. استفاده از تحلیل رگرسیون در این‌گونه مطالعات، به دلیل اینکه انتخاب نمونه به صورت غیر تصادفی انجام می‌شود، منجر به تورش انتخاب می‌شود. هر چند روش‌های مختلفی، از قبیل روش‌های همسان و روش تفاضل در تفاضل، برای مقابله با تورش انتخاب ارائه شده است اما این روش‌ها مبتنی بر فروض محدودکننده‌ای (مانند روندهای موازی) هستند که اغلب تأمین نمی‌شوند. لذا نوآوری این مطالعه نسبت به مطالعات پیشین در نظر گرفتن هر دوگروه مناطق آزاد تجاری- صنعتی و مناطق ویژه اقتصادی به منظور بررسی اثر معافیت‌های مالیاتی[۱] بر متغیرهای عملکردی نظیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ۳۸ منطقه مذکور با بهره‌گیری از رهیافت داده‌های تابلویی پویا می‌باشد.

روش‌شناسی پژوهش

در این مطالعه به منظور ارزیابی تأثیر معافیت‌های مالیاتی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ۷ منطقه آزاد تجاری[۲] و صنعتی و ۳۱ منطقه ویژه اقتصادی[۳]، از پژوهش پایه ویکاسونو و منگانسونگ (۲۰۲۳) و محقق (۱۴۰۰) طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۸۰ استفاده شده است. با توجه به بیشر بودن تعداد مقاطع (۳۸ منطقه آزاد تجاری و ویژه اقتصادی) از دوره زمانی مورد بررسی (۲۲سال) از رهیافت داده‌های تابلویی پویا و تخمین‌زننده گشتاور تعمیم یافته بهره گرفته شده است. از این رو به منظور کاهش نوسان‌های برخی متغیرها مانند سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، الگوی اقتصادسنجی در قالب فرم لگاریتمی خطی به صورت معادله زیر تصریح می‌شود:

$$LFDI_{it} = \beta_{1i} + \beta_2 LFDI_{it-1} + \beta_3 DU_{it} + \beta_4 LLPI_{it} + \beta_5 LPOP_{it} + \beta_6 LDisaip_{it} + U_{it} \quad (۱)$$

در رابطه فوق، LFDI بیانگر لگاریتم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر حسب میلیون دلار، DU متغیر مجازی برای در نظر گرفتن معافیت مالیاتی مناطق آزاد تجاری برابر یک و مناطق

---

۱ . شایان ذکر است به دلیل اینکه مناطق آزاد تجاری در تمامی دوره مورد بررسی از معافیت‌های مالیاتی برخوردار بوده اما مناطق ویژه اقتصادی الزاماً از این نوع معافیت‌ها برخوردار نبوده‌اند، لذا برای تعریف متغیر موهومی نیاز به هر دو گروه مناطق آزاد تجاری در متغیر موهومی مقدار آن برای تمامی سال‌ها مقدار یک و برای مناطق ویژه اقتصادی در دوره زمانی ۱۳۸۰-۱۴۰۴ صفر لحاظ می‌شود.

۲ . کیش، قشم، چابهار، ارس، انزلی، اروند و ماکو

۳ . پارسیان، رفسنجان، بندر نوشهر، خلیج فارس، شهر فرودگاهی امام خمینی، بجنورد، نمین، کاوه، شیراز، لاوان، دوغارون، سیرجان، اسلام آباد غرب، بندر شهید رجایی، انرژی پارس، یزد، ری، زرندیه، کشتی‌سازی خلیج فارس، سهلان، سرخس، بیرجند، پتروشیمی، سلفچگان، اترک، لرستان، ارگ جدید بم، گرمسار، لامرد، بوشهر و پیام.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

ویژه اقتصادی صفر (عدم معافیت مالیاتی)، LLPI لگاریتم شاخص عملکرد لجستیک در برگیرنده شش زیرشاخص کارایی فرایندهای ترخیص کالا، کیفیت زیرساخت‌های تجاری و جابه‌جایی، سهولت دسترسی به کالاهای مختلف با قیمت رقابتی، کفایت و کیفیت خدمات لجستیکی، توانایی در تعقیب و ردیابی کالاهای ارسالی و مناسب بودن زمان تحویل محموله‌ها به مشتری در زمان برنامه‌ریزی شده یا زمان مورد انتظار در مقیاس از یک (نامناسب‌ترین) تا پنج (مناسب‌ترین) ارزش‌گذاری شده است. LPOP، لگاریتم میزان جمعیت شهرستان مربوط به مناطق ویژه و آزاد و $LDisaip$، لگاریتم فاصله مناطق آزاد تجاری و ویژه از نزدیکترین فرودگاه بوده و β_{1i} معرف اثرات ثابت و انفرادی برای مناطق آزاد تجاری و ویژه اقتصادی است. آمار و اطلاعات مربوط به متغیرشاخص عملکرد لجستیک از درگاه شاخص‌های توسعه بانک جهانی[1] و سایر متغیرهای تحقیق از دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی و نیز مرکز آمار ایران برای شهرهای مناطق ویژه طی سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۸۰ گردآوری شده و برآورد مدل و تجزیه و تحلیل آن‌ها توسط نرم افزار Eviews 13 و به روش داده‌های تابلویی پویا و تخمین‌زننده گشتاور تعمیم یافته صورت گرفته است.

یافته‌های تجربی

در این بخش به برآورد مدل و تحلیل یافته‌های تحقیق پرداخته می‌شود. برای این منظور بهره گیری از آزمون پسران، فریز و فریدمن استفاده یا عدم استفاده از آزمون‌های ریشه واحد نسل اول و دوم برای پایایی متغیرهای تحقیق بررسی شود. بر اساس این آزمون‌ها در صورتی که فرضیه صفر رد نشود، از آزمون‌های ریشه واحد نسل اول می‌توان استفاده نمود و در صورت رد فرضیه صفر نمی‌توان از آزمون‌های ریشه واحد نسل اول استفاده نمود.

جدول ۱. نتایج آزمون وابستگی متقابل بین مناطق آزاد تجاری و ویژه اقتصادی

مقدار آماره آزمون پسران	مقدار آماره آزمون فریز	مقدار آماره آزمون فریدمن
۰.۹۷	۰.۶۲	۴.۷۹
ارزش احتمال	ارزش احتمال	ارزش احتمال
۰.۸۲	۰.۶۹	۰.۹۵

منبع: یافته‌های پژوهش.

1. World Development Indicators (wdi.worldbank.org)

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

بر اساس نتایج هر سه آماره آزمون پسران، فریز و فریدمن فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود وابستگی متقابل بین مناطق آزاد تجاری و ویژه اقتصادی در سطوح معنی‌دار ۱، ۵ و ۱۰ درصد رد نشده و لذا می‌توان از آزمون‌های پایایی نسل اول برای آزمون پایایی متغیرها استفاده نمود. با توجه به بیشتر بودن تعداد مقاطع از دوره زمانی آزمون هریس و زوالیس (۱۹۹۹) آزمون مناسبی برای پایایی متغیرها است. نتایج این آزمون در جدول زیر ارائه شده است:

جدول ۲. نتایج آزمون پایایی متغیرهای تحقیق به روش هریس و زوالیس

نام متغیرها	مقدار آماره Z	ارزش احتمال
LFDI	-۴.۷۹	۰.۰۰۰
LLPI	-۳.۶۱	۰.۰۰۲
LPOP	-۳.۳۸	۰.۰۰۴
LDisaip	-۳.۲۴	۰.۰۰۶

منبع: یافته‌های پژوهش.

نتایج آزمون ریشه واحد هریس و زوالیس نشان می‌دهد متغیرهای وابسته و توضیحی در سطوح معنی‌داری یک، پنج و ده درصد پایا بوده و لذا می‌توان از روش تخمین‌زننده گشتاور تعمیم یافته بدون آزمون رابطه بلندمدت بین متغیرهای مدل و تخمین رابطه بلندمدت استفاده نمود.

جدول ۳. نتایج تخمین مدل به روش تخمین‌زننده گشتاور تعمیم یافته

نام متغیرهای توضیحی	ضریب	مقدار آماره t	ارزش احتمال
LFDI(-۱)	۰.۴۴	۱۴.۳۵	۰.۰۰۰
DU	۰.۱۷	۰.۲۵	۰.۸۲
LLPI	۰.۲۹	۲.۴۳	۰.۰۲
LPOP	۰.۰۹	۲.۵۲	۰.۰۱
LDistaip	-۰.۲۶	-۵.۴۹	۰.۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش.

نتایج تخمین مدل بیانگر این است که مقدار وقفه‌دار مرتبه اول لگاریتم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیر مثبت و معنی‌دار بر میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی در دوره جاری داشته و

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]
[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

ضریب آن برابر با ۴۴. ۰ بوده و بین صفر و یک می‌باشد که دلالت بر همگرایی الگو دارد. به عبارت دیگر کشش سرمایه‌گذاری خارجی در دوره جاری نسبت به مقدار سال قبل آن برابر با ۴۴. ۰ درصد می‌باشد. متغیر معافیت‌های مالیاتی که با متغیر مجازی برابر یک برای مناطق آزاد و مقدار صفر برای مناطق ویژه اقتصادی در نظر گرفته شده است، تأثیر غیرمعنی‌دار بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی داشته که نشان می‌دهد اعطای معافیت‌های مالیاتی برای ۷ منطقه آزاد تجاری در سال‌های فعالیت آن‌ها تاکنون اثر چشمگیر و معنادار و قابل ملاحظه‌ای بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نداشته و نتوانسته افزایش معنی‌داری در جذب سرمایه‌های مستقیم خارجی در این مناطق داشته باشد. متغیر شاخص عملکرد لجستیک اثر مثبت و معنی‌دار بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی داشته به‌طوری‌که با افزایش یک درصدی آن (تمایل به بهبود شاخص)، مقدار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به میزان ۲۹ .۰ درصد افزایش می‌یابد. در خصوص تأثیرگذاری مستقیم این شاخص بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌توان بیان کرد که با ارتقای کارایی فرایندهای ترخیص کالا، کیفیت زیرساخت‌های تجاری و جابه‌جایی، سهولت دسترسی به کالاهای مختلف با قیمت رقابتی، کفایت و کیفیت خدمات لجستیکی، توانایی در تعقیب و ردیابی کالاهای ارسالی و مناسب بودن زمان تحویل محموله‌ها به مشتری در زمان برنامه‌ریزی شده یا زمان مورد انتظار، مقدار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی افزایش می‌یابد. متغیر جمعیت دارای اثرگذاری مثبت و معنی‌دار بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بوده و کشش آن برابر با ۰۹ .۰ می‌باشد. بنابراین با افزایش جمعیت و تقاضا، جذب سرمایه‌های خارجی به میزان ۰۹ .۰ درصد بهبود می‌یابد. متغیر فاصله از فرودگاه نیز تأثیر منفی و معنی‌دار بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی داشته به‌طوری‌که با افزایش فاصله مناطق آزاد و مناطق ویژه از فرودگاه مرکز استان، جذب سرمایه‌های خارجی در حدود ۲۶ .۰ واحد کاهش می‌یابد که با ادبیات مربوط به الگوهای جاذبه در تجارت بین‌الملل سازگار است. بنابراین افزایش فاصله مناطق آزاد و ویژه اقتصادی تمایل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از سوی شرکت‌ها را کاهش داده و می‌تواند به کاهش ظرفیت تولید آن‌ها منجر شود. در ادامه به منظور اطمینان از معتبر بودن متغیرهای ابزاری (مقدار وقفه‌دار مرتبه دوم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی) تعریف شده و نیز مناسب بودن روش تفاضل‌گیری برای حذف اثرات ثابت و بررسی خودهمبستگی بین جملات اختلال تفاضل‌گیری شده به ترتیب از آزمون‌های سارگان و آریانو و باند استفاده شده که نتایج در جداول زیر ارائه شده است:

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

جدول ۴. نتایج آزمون سارگان برای بررسی معتبر بودن متغیرهای ابزاری

مقدار آماره سارگان (J-Statistic)	رتبه متغیرهای ابزاری	ارزش احتمال
۸.۵۹	۳۹	۰.۵۳

منبع: یافته‌های پژوهش.

نتایج آزمون سارگان دلالت بر عدم رد فرضیه صفر و معتبر بودن متغیر ابزاری تعریف شده (مقدار وقفه‌دار مرتبه دوم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی) برای برطرف نمودن همبستگی بین متغیرهای توضیحی و جملات اختلال می‌باشد. در ادامه نتایج مربوط به آزمون آریانو و باند به منظور اطمینان از مناسب بودن روش تفاضل‌گیری مرتبه اول برای حذف اثرات ثابت در جدول زیر گزارش شده است:

جدول ۵. نتایج آزمون آریانو و باند برای بررسی مرتبه خودهمبستگی جملات اختلال

مرتبه‌خودهمبستگی	مقدار آماره آزمون m	ارزش احتمال
خودهمبستگی مرتبه‌اول	-۵.۵۲	۰.۰۰۰
خودهمبستگی مرتبه‌دوم	۰.۷۶	۰.۴۹

منبع: یافته‌های پژوهش.

نتایج آزمون آریانو و باند نشان می‌دهد فرضیه صفر مبنی بر وجود خودهمبستگی مرتبه اول بین جملات اختلال تفاضل‌گیری شده در سطوح معنی‌داری ۱، ۵ و ۱۰ درصد رد شده اما جملات اختلال از خودهمبستگی مرتبه دوم برخوردار نمی‌باشند. بنابراین روش تخمین‌زننده گشتاور تعمیم یافته و روش تفاضل‌گیری روش مناسب برای حذف اثرات ثابت می‌باشد. به منظور بررسی استحکام نتایج، مدل تحقیق به روش اثرات ثابت با توجه به نتایج مقدار آماره هاسمن (۱۴.۴۳) و ارزش احتمال (۰.۰۰۷) برآورد شده که بر این اساس همچنین متغیر معافیت‌های مالیاتی اثر مثبت اما غیرمعنی‌دار بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی داشته به‌طوری‌که ضریب آن برابر با ۰.۱۶ و مقدار آماره آزمون ۰.۲۹ و ارزش احتمال آن ۰.۷۷ می‌باشد. از این رو در الگوی ایستای برآورد شده نیز استحکام ضرایب و نتایج حاصل مورد تأیید قرار گرفته و معافیت‌های مالیاتی نتوانسته اثر معنی‌دار و قابل ملاحظه‌ای بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ۳۸ منطقه آزاد تجاری و ویژه اقتصادی در دوره زمانی مورد بررسی داشته باشد.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

نتیجه‌گیری و پیشنهادهای سیاست‌گذاری

در این پژوهش که هدف اصلی آن بررسی اثر معافیت‌های مالیاتی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی بر متغیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان متغیر عملکردی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی ایران طی سال‌های ۱۳۸۰-۱۴۰۱ بوده، با بهره‌گیری از رهیافت داده‌های تابلویی به بررسی مرتبه پایایی و اطمینان از انجام آزمون‌های ریشه واحد نسل اول و دوم پرداخته شد که نتایج بیانگر عدم وجود وابستگی بین مقاطع (مناطق آزاد و ویژه اقتصادی) طی دوره مورد بررسی بوده و تمامی متغیرهای الگو در سطح پایا می‌باشند. بنابراین ضرورتی به بررسی رابطه تعادلی بلندمدت بین متغیرهای توضیحی و وابسته نیست. نتایج برآورد مدل بیانگر تأثیر مثبت و معنی‌دار شاخص عملکرد لجستیک بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بوده و معافیت‌های مالیاتی اثر مثبت اما غیرمعنی‌دار بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ۳۸ منطق آزاد تجاری و ویژه اقتصادی دارد. از این‌رو اعطای معافیت‌های مالیاتی نتوانسته به افزایش قابل توجه و چشمگیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این مناطق کمک کند. این نتیجه‌گیری در خصوص برآورد الگو به روش داده‌های تابلویی ایستا و روش با اثرات ثابت نیز همچنان برقرار بوده و متغیر معافیت‌های مالیاتی نتوانسته اثر معنی‌داری بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این مناطق داشته باشد. از سوی دیگر متغیرهای جمعیت دارای تأثیر مثبت و معنی‌دار بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بوده که نشان می‌دهد با افزایش میزان جمعیت و تقاضا نیاز به جذب سرمایه‌های خارجی در این مناطق افزایش یافته و در نتیجه آن میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی افزایش پیدا می‌کند. متغیر فاصله مناطق از فرودگاه مرکز استان نیز تأثیر منفی و معنی‌دار بر جذب سرمایه‌های مستقیم خارجی داشته که نشان می‌دهد با افزایش فاصله از مرکز، میزان جذابیت مناطق جهت جذب سرمایه‌های خارجی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کاهش می‌یابد که با ادبیات نظری الگوی جاذبه ارائه شده توسط تین‌برگن سازگار و همسو می‌باشد. نتایج بدست آمده در این پژوهش با چارچوب نظری و مطالعات تجربی همانند ژو و وانگ (۲۰۱۷)، تونگور و همکاران (۲۰۲۰) و حیدری و همکاران (۱۴۰۰) همسو و سازگار است هر چند در هیچ‌یک از پژوهش‌های داخلی به بررسی اثرات معافیت‌های مالیاتی بر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مناطق آزاد تجاری پرداخته نشده است. و ازآنجاکه در سند چشم‌انداز افق ۱۴۰۴، دستیابی به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه برنامه‌ریزی شده است، لذا بهبود خدمات و زیرساخت‌های لجستیکی می‌تواند کمک شایانی به طی کردن این مسیر و دستیابی به هدف مورد نظر کرد. از سوی دیگر،

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

کاهش وابستگی اقتصاد ایران به درآمدهای نفتی به عنوان مهم‌ترین راهکار توسعه اقتصادی کشور، منوط به عرضه محصولات داخلی با کیفیت، قیمت و سرعت قابل‌رقابت در بازار جهانی است که تحقق این مهم، بدون وجود زیرساخت‌های مناسب و بهینه لجستیکی امکان‌پذیر نیست. لذا توجه جدی به مقوله لجستیک و سرمایه‌گذاری برای گسترش و توسعه زیرساخت‌های لجستیکی، امری ضروری در پیشرفت و توسعه اقتصادی و تجاری کشور محسوب می‌شود. در همین راستا با توجه به موانع و مشکلات پیشروی حوزه لجستیک، اقداماتی نظیر تدوین نقشه راه جامع لجستیک، ایجاد و به‌کارگیری حمل‌ونقل چندوجهی، حمایت از ایجاد شرکت‌های لجستیکی طرف سوم، مشارکت بخش خصوصی در توسعه لجستیک، ساماندهی زنجیره‌های تأمین کالا در کشور، ایجاد و توسعه مراکزی لجستیکی و ارتقای زیرساخت‌های فیزیکی به همراه وجود یک نهاد متولی مشخص و واحد برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی در حوزه لجستیک، می‌تواند تأثیر بسزایی در بهبود عملکرد لجستیکی کشور داشته باشد. همچنین، تقویت امکانات زیربنایی و زیرساختی می‌تواند انگیزه لازم برای حضور سرمایه‌های خارجی و ورود شرکت‌های خارجی را به این مناطق فراهم نموده و به بهبود فناوری و انتقال دانش و در نتیجه افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تولید کمک نماید. از سوی دیگر سیاست‌های مربوط به افزایش جمعیت و ایجاد جذابیت در این مناطق می‌تواند به افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی منجر شود.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

سپاسگزاری

از کلیه مشارکت‌کنندگان در تهیه و تدوین این مقاله تشکر و قدرانی می‌شود.

ORCID

Majid Afsharirad https://orcid.org/0000-0002-6703-581X
Seyed Hossein Izadi https://orcid.org/0009-0000-0973-8296
Ebrahim Bahraminia https://orcid.org/0000-0003-0539-8516
Siab Mamipour https://orcid.org/0000-0001-5406-4913
Mohammad Sayadi https://orcid.org/0000-0003-2731-9233

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

منابع

۱. احمدی، سمیه، خضری، محمد، زندی، فاطمه، و صفوی، بیژن. (۱۴۰۳). بررسی تأثیر درآمدهای نفتی بر تحقق درآمدهای مالیاتی، در شرایط رانت‌جویی مالیاتی: رویکرد DSGE. سیاست‌گذاری اقتصادی، ۱۶(۳۲)، ۱۱۷-۱۴۴.

۲. اسفندیاری، علی‌اصغر، مقدس‌حسین‌زاده، سمیره، و دلاوری، مجید. (۱۳۸۷). ارزیابی عملکرد مناطق آزاد تجاری ایران و تأثیر آن در توسعه اقتصادی این مناطق. پژوهشنامه اقتصادی، ۸(۲۸)، ۱۱۹ - ۱۴۶.

۳. اعتماد مقدم، فاطمه، صامتی، مجید، قبادی، سارا، و مهینی‌زاده، منصور. (۱۴۰۴). نقش معافیت تعرفه گمرکی واردات در عملکرد مناطق آزاد با استفاده مدل تعادل عمومی پویای تصادفی (DSGE). فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)، ۲۵(۲)، ۱۰۳-۱۴۰.

۴. ایزدخواستی، حجت، عرب مازار، عباس و شیرکوند، ناصر. (۱۴۰۰). بررسی تأثیر معافیت‌های مالیاتی موضوع ماده ۱۳۲ (ق.م.م) بر تعداد و ارزش‌افزوده واحدهای صنعتی ایجاد شده در مناطق مشمول معافیت در ایران. اقتصاد و الگوسازی، ۱۲(۲)، ۱-۳۰.

۵. ایزدی، سید حسین. (۱۳۹۷). تحلیل نقش مشوق‌های مالیاتی در تحقق اهداف اقتصادی مناطق محروم؛ مطالعه موردی: معافیت‌های مالیاتی موضوع ماده ۱۳۲(رساله دکتری). دانشگاه پیام نور، تهران.

۶. تیموری، یونس، و محسنی‌نیا، محمدجواد. (۱۴۰۱). معافیت‌های مالیاتی، آثار و ظرفیت‌های درآمدی آن در بودجه عمومی دولت. راهبرد توسعه، ۱۸(۴)، ۱۸۸ - ۲۱۶.

۷. جهانگیروند، عبدالحمید، شورورزی، محمدرضا، و نوری توپکانلو، زهرا. (۱۴۰۰). ارائه الگویی جهت تبیین نقش معافیت مالیاتی و تصمیمات تأمین مالی و سرمایه‌گذاری بر عملکرد شرکت‌های سرمایه‌گذار در منطقه ویژه اقتصادی امیرآباد. اقتصاد و بانکداری اسلامی، ۱۰(۳۶)، ۳۵۳-۳۸۱.

۸. درخشی مقدم، سعید، سحابی، بهرام، حیدری، حسن، و برخورداری، سجاد. (۱۴۰۳). اثر معافیت‌های مالیاتی بر روی مخارج تحقیق و توسعه در ایران. پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)، ۲۴(۴)، ۲۴۵ - ۲۷۰.

۹. سازمان امور مالیاتی. (۱۳۹۰). گزارش بازنگری مشوق‌های مالیاتی در ایران. تهران: معاونت پژوهش، برنامه‌ریزی و امور بین‌الملل.

۱۰. سالاری، ابوذر. (۱۳۹۰). بررسی تأثیر نظام مالیاتی بر فضای کسب‌وکار. مجله اقتصادی (بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی)، ۱۱(۹ و ۱۰)، ۱۱۱ - ۱۳۰.

۱۱. سعادت مهر، مسعود. (۱۴۰۰). بررسی تأثیر متغیرهای کلان اقتصاد بر درآمدهای مالیاتی دولت در ایران. جستارهای اقتصادی با رویکرد اسلامی، ۱۸(۳۵)، ۱۶۹-۱۹۱.

۱۲. شاهنوش فروشانی، محمدصابر، و رجب‌زاده، محمدرضا. (۱۴۰۰). آسیب‌شناسی معافیت‌ها و مشوق‌های مالیاتی جمهوری اسلامی ایران با رویکرد حمایت از تولید. اقتصاد دفاع و توسعه پایدار، ۶(۲۲)، ۱۱۱-۱۳۲.

۱۳. عبدالملکی، حجت‌الله، و شیردلیان، شهناز. (۱۳۹۲). تحلیل تأثیر معافیت‌های مالیاتی بر کارایی اقتصادی منطقه‌ای (مطالعه موردی: معافیت‌های مالیاتی مناطق محروم موضوع ماده ۱۳۲ ق.م.م). پژوهشنامه مالیات، ۲۱(۲۰)، ۱۶۹ - ۱۹۸.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

۱۴. عسگری، علی، و جعفری، تینا. (۱۳۹۵). ارزیابی آثار اعطای معافیت مالیاتی در مناطق آزاد تجاری ایران (مطالعه موردی: منطقه آزاد قشم، کیش و چابهار). اقتصاد مالی، ۱۰(۳۷)، ۴۳-۷۰.
۱۵. غفارزاده، احمد. (۱۳۸۶). بررسی اثر بخشی معافیت‌های مالیاتی منطقه‌ای. مجموعه مقالات اولین همایش سیاست‌های مالی و مالیاتی ایران. تهران: دفتر مطالعات و تحقیقات مالیاتی.
۱۶. فلیحی، نعمت‌الله، خان‌جان، علی، و غلامی، الهام. (۱۳۸۷). بررسی اثر معافیت‌های مالیاتی منطقه‌ای؛ موضوع ماده ۱۳۲ قانون مالیات‌های مستقیم (طرح تحقیقاتی). تهران: پژوهشکده امور اقتصادی.
۱۷. لطفعلی‌زاده لاهرودی، علی. (۱۴۰۳). مروری بر جایگاه مناطق آزاد در نظریات علمی و اسناد توسعه (مطالعه موردی: منطقه آزاد ارس). جغرافیا و روابط انسانی، ۶(۲۴)، ۶۳۰ - ۶۵۰.
۱۸. محقق، پریسا، جامی، مجید، و مودی، مهدیه. (۱۴۰۰). بررسی ارتباط بین معافیت‌های مالیاتی و میزان سرمایه‌گذاری در منطقه آزاد تجاری چابهار. پژوهش در حسابداری و علوم اقتصادی، ۵(۱۷)، ۱۱-۱۸.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

References

1. Acharyya, R., & Marjit, S. (2023). Why Trade When You Can Transfer the Technology: Revisiting Smith and Ricardo. *Review of International Economics*, *31*(4), 1508-1527.
2. Adhikari, B., & Alm, J. (2016). Evaluating the Economic Effects of Flat Tax Reforms Using Synthetic Control Methods. *Tulane University, Working Papers, 1615,* 1-20.
3. Mazhar, M. (2022). Dynamics of SEZs a comparative analysis of incentive packages for special economic zones of Pakistan, Bangladesh & Vietnam. *Journal of Positive School Psychology*, *6*(11), 1247-1269.
4. Akinci, G., & Farole, T. (2011). *Special Economic Zones: Progress, Emerging Challenges, and Future Directions. Directions in Development; Trade*. Washington, DC: World Bank.
5. Anđelković, M. (2017). Confidentiality versus Transparency in Contemporary Tax Law. *Strani pravni život*, *61*(3), 81-95.
6. Aujean, M. (2010). Tax Policy in the EU: between Harmonisation and Coordination? *Transfer: European Review of Labour and Research*, *16*(1), 11-22.
7. Avi-Yonah, R. S. (2007). Tax Competition, Tax Arbitrage, and the International Tax Regime. *University of Michigan Law & Economics, Olin Working Paper*, *07-001*, 1-40.
8. Bartik, T. (2007). Solving the Problems of Economic Development Incentives. *W.E. Upjohn Institute for Employment Research*, *36*(2), 139-166.
9. Behaghel, L., Lorenceau, A., & Quantin, S. (2012). Tax Exemptions and Rural Development: Evidence from a Quasi-Experiment. *Paris School of Economic, Working Paper*, *34*, 1-15.
10. Belan, P., & Gauthier, S. (2009). Commodity Tax Competition with Constrained Taxes. *Journal of Public Economic Theory*, *11*(4), 653-665.
11. Bhandari, R. (2023). Exploring the Potentialities of Special Economic Zones in Nepal. *GS Spark: Journal of Applied Academic Discourse*, *1*(1), 35-44.
12. Blundell, R., & Dias, M. C. (2009). Alternative Approaches to Evaluation in Empirical Microeconomics. *Portuguese Economic Journal*, *1*, 91–115
13. Brauner, Y. (2005). International Trade and Tax Agreements may be Coordinated, but not Reconciled. *Virginia Tax Review*, *25*, 251-312.
14. Chaurey, R. (2013). Location-Based Tax Incentives: Evidence from India. *Working Paper, 1213*, 1-30.
15. Davies, R. B., & Mazhikeyev, A. (2019). The Impact of Special Economic Zones on Exporting Behavior. *Review of Economic Analysis*, *11*, 145-174.
16. Exbrayat, N. (2017). Does Trade Liberalisation Trigger Tax Competition? Theory and Evidence from OECD Countries. *The World Economy*, *40*(1), 88-115.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

17. FIAS. (2008). Special Economic Zone: Performance Lessons Learned, and Implication for Zone Development. *Foreign Investment Advisory Service (FIAS) Occasional Paper*. Washington, DC: World Bank.
18. Francois, J. (2015). Special Tax Treatment as Trade Policy: A Database on Export Processing and Special Economic Zones. *PRONTO, 872*, 1-32.
19. Fukase, E., & Martin, W. (2001). A Quantitative Evaluation of Vietnam's Accession to the ASEAN Free Trade Area. *Journal of Economic Integration*, *16*(4), 545-567.
20. Givord, P., Rathelot, R., & Sillard, P. (2013). Place-based Tax Exemptions and Displacement Effects: An Evaluation of the Zones Franches Urbaines Program. *Regional Science and Urban Economics, 43*(1), 151-163.
21. Glaeser, E. (2001). The Economics of Location Based Tax Incentives. *Harvard Institute of Economic Research, Discussion Paper, 1932,* 1-25.
22. Gopinath, G. (2017). A Macroeconomic Perspective on Border Taxes. *Brookings Papers on Economic Activity*, *1*, 433-447.
23. Grubert, H., & Mutti, J. (2000). Do Taxes Influence Where US Corporations Invest? *National Tax Journal*, *53*(4), 825-839.
24. Heitmüller, F., & Mosquera, I. (2021). Special Economic Zones Facing the Challenges of International Taxation: BEPS Action 5, EU Code of Conduct, and the Future. *Journal of International Economic Law*, *24*(2), 473-490.
25. Hrvatin, F. (2007). *Free and Economic Zone of Buje with a Focus on the Company Droga Doo Buje* (Doctoral Dissertation). Juraj Dobrila University in Pula, Pula.
26. Jenkins, G. P. (2005). Economic Implications of Measures to Bring the Dominican Republic into Compliance with the World Trade Organization (WTO) Rules Concerning the Operation of Free Zones. *JDI Executive Programs, 2005-04*, 1-20.
27. Jenkins, G. P., & Kuo, C. Y. (2019). Taxing Mobile Capital in Free Trade Zones to the Detriment of Workers. *Asia-Pacific Journal of Accounting & Economics*, *26*(3), 207-222.
28. Kuzmenko, O. A., Pelkova, S. V., Lukianenko, O. V., & Fomichev, I. Y. (2018). Comparative Analysis of Taxation for Special Economic Zones in Russia and APEC Economies. *European Research Studies Journal*, *21*(1), 219-242.
29. Yin, L., Gong, W., Xing, W., Chen, R., & Ye, H. (2022). Research on the Tax Policy of Cross-Border E-Commerce Company in Fujian Pilot Free Trade Zone. *Financial Forum*, *11*(1), 49-52.
30. Norgaard, J. R., & Cartwright, A. C. (2022). Are Special Economic Zones Products of Corruption? *Journal of Entrepreneurship and Public Policy*, *11*(2/3), 192-209.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

31. OECD. (2018). Evolution of Free Trade Zones, in *Trade in Counterfeit Goods and Free Trade Zones: Evidence from Recent Trends*. Paris: OECD Publishing.
32. Perić, R., Konjić, E., & Mijatović, N. (2020). Tax Exemption and Tax Relief in Profit Tax System of the Republic of Croatia. *Interdisciplinary Management Research*, *6*, 1-22.
33. Petkova, K., Stasio, A., & Zagler, M. (2020). Bilateral Tax Competition and Regional Spillovers in Tax Treaty Formation. *WU International Taxation Research Paper Series*, *2020-04*, 1-15.
34. Piotr Ciżkowicz, Magda Ciżkowicz-Pękała, Piotr Pękała, Andrzej Rzońca. (2017).The Effects of Special Economic Zones on Employment and Investment: a Spatial Panel Modeling Perspective. *Journal of Economic Geography*, *17*(3), 571–605.
35. Ramazanovna, K. N. (2021). The Role of Free Economic Zones in the Economy and Their Need for the Development of The Country. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, *12*(10), 7408-7414.
36. Rodrik, D. (2008). Second-Best Institutions. *NBER Papers and Harvard University*, *14050*, 1-14.
37. Rosenzweig, A. H. (2012). Thinking Outside the (Tax) Treaty. *SSRN*, *1986357*, 1-20.
38. Sari, N. R., & Asyhari, F. (2022). Legal Analysis of the Systematic Lex Special is Principle in Tax Crimes. *Jurnal Hukum dan Pembangunan Ekonomi*, *10*(2), 268-281.
39. Shah, A. (1995). *Fiscal Incentives for Investment and Innovation* (Ed.). New York: Oxford University Press.
40. Sun, X., Jiao, H., Tang, W., Zhu, G., Wu, X., & Zhou, Z. (2023). On the Impact of the ASEAN Free Trade Agreement on Intermediate and Final Goods Trade in its Free Trade Zone. *Frontiers in Business, Economics and Management*, *9*(1), 1-5.
41. Wicaksono, T. Y., & Mangunsong, C. (2023). Export Promotion Policies and the Performance of Firms: Evidence from Bonded Zones in Indonesia. *Bulletin of Indonesian Economic Studies*, *59*(1), 61-89.
42. Wong, Y., & Kong, Q. (2024). The Impact of Free Trade Zones on Corporate Sustainability Performance: An Empirical Examination from the Dual Perspectives of Financial and Environmental Performance. *Sustainability, 16*(21), 81-93.
43. Yao, J. (2019). Research on Preferential Tax System in Shaanxi Free Trade Area. *3rd International Conference on Culture, Education and Economic Development of Modern Society (ICCESE 2019)* (1814-1819). Amsterdam: Atlantis Press.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]

44. Yu, M., & Tian, W. (2012). Export Intensity and Input Trade Costs: Evidence from Chinese Firms. *SSRN, 2114068*, 1-20.
45. Zeng, J., Zhang, B., & Li, K. (2024). The Impact of Free Trade Zones on ESG Performance: Evidence from China. *International Review of Economics & Finance, 91*, 1110-1122.
46. Zhang, W., & Wang, J. (2022). Study on the Trade and Investment Promotion Effect of Free Trade Pilot Zone Establishment: Analysis Based on PSM-DID Model. *Journal of Social Sciences and Humanities*, *4*(9), 12-24.

استناد به این مقاله: افشاری‌راد، مجید، ایزدی، سیدحسین، بهرامی‌نیا، ابراهیم، ممی‌پور، سیاب، و صیادی، محمد. (۱۴۰۴). ارزیابی تأثیر معافیت‌های مالیاتی مناطق آزاد بر میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (رهیافت داده‌های تابلویی پویا). پژوهشنامه مالیات، ویژه‌نامه همایش سیاست‌های مالی و مالیاتی ایران، ۱۹۳ - ۲۲۹ .

Journal of Tax Research is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial4.0 International License.

[Downloaded from taxjournal.ir on 2026-09-29]

[DOI: 10.61882/taxjournal.0.191]